

URZĄD STATYSTYCZNY W RZESZOWIE

Analizy statystyczne

**WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE
NA TLE REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ
W LATACH 2005-2009**

RZESZÓW 2011

Opracowanie merytoryczne, redakcja techniczna, opracowanie graficzne:
Wydział Analiz i Opracowań Zbiorczych
Urząd Statystyczny w Rzeszowie

Zdjęcia: archiwum US Rzeszów

ISBN 978-83-7406-154-4

URZĄD STATYSTYCZNY W RZESZOWIE
35-959 Rzeszów, ul. Jana III Sobieskiego 10
tel.: 17/8535210, fax: 17/8535157
e-mail: SekretariatUSrze@stat.gov.pl

PRZEDMOWA

W latach 2005-2009 w województwie podkarpackim nastąpił szereg zmian, zarówno w gospodarce, jak i sytuacji demograficzno-społecznej. Podniósł się poziom innowacyjności przedsiębiorstw, polepszeniu uległa sytuacja na rynku pracy, poprawiły się warunki życia ludności. Niewątpliwie, wpływ na bardziej dynamiczny rozwój Podkarpacia miała akcesja Polski do struktur Unii Europejskiej w 2004 r.

Celem publikacji jest pokazanie pozycji województwa podkarpackiego na tle zróżnicowanych pod względem rozwoju społeczno-gospodarczego regionów Unii Europejskiej i uchwycenie zmian jakie w latach 2005-2009 zaszły na Podkarpaciu. W opracowaniu dokonano charakterystyki zróżnicowania regionalnego, jak też porównano regiony Wspólnoty za pomocą metod taksonomicznych. Dodatkowo w publikacji omówione zostały wybrane aspekty polityki regionalnej, scharakteryzowane fundusze unijne i ich wykorzystanie w poszczególnych regionach Polski. Opracowanie wzbogacono szeregiem map i wykresów, ułatwiających dokonywanie porównań.

Wyrażam przekonanie, że publikacja ta okaże się przydatna wielu osobom i instytucjom, nie tylko ze względu na charakter poznawczy, ale też praktyczny.

Dyrektor Urzędu Statystycznego
w Rzeszowie

dr Marek Cierpiat-Wolan

Rzeszów, marzec 2011 r.

PREFACE

In the period 2005-2009 a number of changes both in the economy as well as in demographic and social situation occurred in Podkarpackie voivodship. There was a rise in innovation of enterprises, the labour market situation as well as living conditions of population improved. Undoubtedly, the development of Podkarpacie was more dynamic due the Polish accession to the European Union in 2004.

The aim of the publication is to compare the position of Podkarpackie voivodship with diversified, in terms of socio-economic development, individual regions of the European Union, and to capture the changes that occurred in 2005-2009 in Podkarpacie. The paper provides a description of regional diversity and compares the regions of the Union with the use of the taxonomic methods. In addition, the publication discusses some aspects of regional policy, the EU funds and their use in various Polish regions. There are also numerous maps and graphs included in the book to facilitate comparisons.

I believe that this study will be useful to individuals and institutions, not only because of its informative, but also practical character.

*Director of the Statistical Office
in Rzeszów*

Marek Cierpiat-Wolan, PhD

Rzeszów, March 2011

SPIS TREŚCI

PRZEDMOWA	3
WYJAŚNIENIA METODYCZNE	7
I. POLITYKA REGIONALNA UNII EUROPEJSKIEJ - WYBRANE ASPEKTY	11
1.1. Cele, zasady, instrumenty polityki strukturalnej.....	11
1.2. Wykorzystanie funduszy europejskich w Polsce	24
II. CHARAKTERYSTYKA ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNEGO UNII EUROPEJSKIEJ	30
2.1. Powierzchnia i demografia	30
2.2. Rynek pracy. Warunki życia ludności	35
2.3. Edukacja	39
2.4. Społeczeństwo informacyjne	41
2.5. Nauka i technika. Innowacyjność	53
2.6. Atrakcyjność turystyczna	61
2.7. Regionalny produkt krajowy brutto	62
2.8. Uwarunkowania rolnicze	63
III. PORÓWNANIE POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO- -GOSPODARCZEGO REGIONÓW UNII EUROPEJSKIEJ	73
3.1. Taksonomiczny miernik rozwoju regionów	73
3.2. Grupowanie regionów metodą Warda	75
IV. PODSUMOWANIE	79
ANEKS	83
LITERATURA	85
SPIS MAP	87
SPIS WYKRESÓW	88

CONTENTS

<i>PREFACE</i>	4
<i>METHODOLOGICAL NOTES</i>	7
<i>I. REGIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION – SELECTED ASPECTS</i>	11
1.1. <i>Objectives, rules and instruments of regional policy</i>	11
1.2. <i>Use of the European Funds in Poland</i>	24
<i>II. CHARACTERISTICS OF REGIONAL DIFFERENTIATION OF THE EUROPEAN UNION</i>	30
2.1. <i>Area and demography</i>	30
2.2. <i>Labour market. Living conditions</i>	35
2.3. <i>Education</i>	39
2.4. <i>Information society</i>	41
2.5. <i>Science and technology. Innovation</i>	53
2.6. <i>Tourism attractiveness</i>	61
2.7. <i>Regional gross domestic product</i>	62
2.8. <i>Agricultural conditions</i>	63
<i>III. REGIONAL COMPARISON OF THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT LEVEL OF THE EUROPEAN UNION</i>	73
3.1. <i>The taxonomic measure of development</i>	73
3.2. <i>Ward clustering method</i>	75
<i>SUMMARY</i>	81
<i>ANNEX</i>	83
<i>REFERENCES</i>	85
<i>LIST OF MAPS</i>	87
<i>LIST OF CHARTS</i>	88

WYJAŚNIENIA METODYCZNE

Unia Europejska jest związkiem demokratycznych państw europejskich, powstałym na mocy traktatu z Maastricht. Po rozszerzeniu w roku 2004 o 10 krajów, tj. Cypr, Czechy, Estonię, Węgry, Łotwę, Litwę, Malte, Polskę, Słowację i Słowenię oraz w 2007 r. o 2 kraje: Bułgarię i Rumunię liczy obecnie 27 krajów członkowskich.

Dane prezentowane są w układzie **Klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych** (NUTS), której podstawę prawną stanowi Rozporządzenie (WE) Nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 V 2003 r. (Dz. Urz. UE L 154 z 21 VI 2003 r., z późniejszymi zmianami). Klasyfikacja ta ma na celu zapewnienie zbierania, opracowywania i udostępniania na obszarze UE porównywalnych danych dla określonych statystyk regionalnych państw członkowskich, wykorzystywana jest również do prowadzenia polityki alokacji środków z funduszy europejskich.

Klasyfikacja NUTS dzieli regiony UE według liczby ludności na poziomy NUTS1, NUTS2 oraz NUTS3. Obecnie na poziomie NUTS1 funkcjonuje 97 regionów, na poziomie NUTS2 – 271, a na NUTS3 – 1303.

Dolną i górną granicę liczby mieszkańców dla poziomów NUTS1, NUTS2, NUTS3 przedstawia poniższe zestawienie:

Poziom	Mieszkańcy	
	dolna granica	górną granicą
NUTS1	3 miliony	7 milionów
NUTS2	800 000	3 miliony
NUTS3	150 000	800 000

Kryterium określającego liczbę ludności dla poziomu NUTS2 (minimalna – 800 tys., maksymalna – 3 miliony) nie spełnia 101 regionów (61 – ma liczbę ludności mniejszą od 800 tys., a w 40 liczba ludności przekracza 3 miliony).

Za podstawę obliczenia **salda migracji** ludności przyjęto różnicę pomiędzy zmianą ogólnej liczby ludności i przyrostu naturalnego.

Dane dotyczące **rynku pracy** opracowano na podstawie wartości średniorocznych pochodzących z reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL).

Do **ludności aktywnej zawodowo** zaliczono osoby pracujące i bezrobotne w wieku 15 lat i więcej.

Współczynnik aktywności zawodowej określa udział ludności aktywnej zawodowo w liczbie ludności ogółem.

Wskaźnik zatrudnienia jest to udział osób pracujących w ludności aktywnej zawodowo.

Stopa bezrobocia określa udział bezrobotnych w ludności aktywnej zawodowo.

Ludność w wieku nieprodukcyjnym stanowią osoby w wieku poniżej 15 lat i powyżej 65 lat. **Ludność w wieku produkcyjnym** stanowią osoby w wieku 15-64 lata.

Liczba **studentów szkół wyższych** obejmuje zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji - ISCED'97 poziomy 5 i 6.

Nakłady na badania i rozwój (GERD) stanowią sumę nakładów wewnętrznych poniesionych w danym roku na działalność badawczo-rozwojową (B+R) przez wszystkie jednostki prowadzące tę działalność w danym kraju, niezależnie od źródła pochodzenia środków, a więc łącznie ze środkami uzyskanymi z zagranicy (eksport prac B+R), nie obejmuje środków poniesionych na prace B+R wykonane za granicą (import prac B+R). GERD stanowi główny miernik z zakresu statystyki działalności badawczo-rozwojowej.

Pracownicy naukowo-badawczy są to specjaliści zajmujący się pracą koncepcyjną i tworzeniem nowej wiedzy, wyrobów, usług, procesów, metod i systemów, a także kierowaniem (zarządzaniem) projektami badawczymi, związanymi z realizacją tych zadań. Pracownicy naukowo-

badawczy wyrażeni są w ekwiwalentach pełnego czasu pracy (ECP) tj. jednostkach przeliczeniowych służących do ustalania faktycznego zatrudnienia w działalności B+R.

Zasoby ludzkie dla nauki i techniki według zawodu (HRSTO – Human Resources for Science and Technology in terms of Occupation), obejmują osoby posiadające zawody wymagające wyższego wykształcenia zaliczane, zgodnie z ISCO-88 do grupy 2 (specjaliści) i 3 (technicy i inny średni personel). Są to osoby bez formalnych kwalifikacji, ale zatrudnione w zawodach dla nauki i techniki.

Zatrudnienie w wysokiej technice jest to wskaźnik wkładu ludzkiego jaki jest dostępny i potrzebny aby tworzyć i wykorzystywać nową wiedzę i nowe technologie. Stanowi jedną z podgrup zaliczanych do statystyki wysokiej techniki w przetwórstwie przemysłowym i usługach opartych na wiedzy, w skrócie statystyki wysokiej techniki.

Statystykę patentową oparto na wnioskach zgłoszonych do Europejskiego Urzędu Patentowego (EPO). Wnioski są na tej podstawie regionalizowane, poprzez powiązanie kodów pocztowych lub nazwy miasta według klasyfikacji NUTS.

Jednym z podstawowych źródeł informacji o **działalności innowacyjnej** przedsiębiorstw jest opracowywany przez Eurostat międzynarodowy program badawczy Community Innovation Survey (CIS) oraz European Innovation Scoreboard (Europejska Tablica Wyników w dziedzinie Innowacji). EIS wdrożony został przez Komisję Europejską w ramach europejskiego standardu badań innowacji "European Trend Chart on Innovation". Wskaźniki pochodzące z EIS pozwalają na konstrukcję złożonego wskaźnika innowacyjności, umożliwiającego ocenę innowacyjności oraz efektywności innowacyjnej krajów członkowskich.

Za podstawę porównań między regionami zastosowano **regionalny Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca**. Regionalny PKB na 1 mieszkańca nie powinien być utożsamiany z regionalnym

dochodem pierwotnym. Regionalny PKB oblicza się w walucie danego kraju i w celu zapewnienia porównywalności między krajami, jest przeliczany na euro według oficjalnego średniego kursu wymiany w danym roku kalendarzowym. Jednak kursy walut nie odzwierciedlają wszystkich różnic w poziomach cen między krajami, dlatego PKB jest przekształcany za pomocą współczynników przeliczeniowych, znanych jako parytet siły nabywczej (PPP) do wspólnej waluty umownej, której jednostką jest standard siły nabywczej (Purchasing Power Standard - PPS). Wartość jednego PPS równa się liczbie jednostek waluty danego kraju odpowiadającej 1 euro na rynku krajowym, przy uwzględnieniu relacji cen danego kraju do cen pozostałych krajów biorących udział w porównaniu.

Dla zobrazowania różnic w **zagęszczeniu zwierząt gospodarskich** wśród regionów Unii pogłowie zwierząt podano w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych. W celu otrzymania porównywalności regionów, pogłowie zwierząt wyrażono w sztukach przeliczeniowych LU (Livestock Unit), stosowanych w krajach Unii Europejskiej .

* * *

Bardzo poważnym wyzwaniem w prowadzonej analizie było skompletowanie porównywalnych danych dla wszystkich regionów Unii Europejskiej. Pomimo trudności, dla zachowania ciągłości analizy oraz pełnego obrazu życia społecznego-gospodarczego regionów autorzy zdecydowali się niektóre wartości na poziomie NUTS2 przyjąć z lat poprzednich, a w wyjątkowych przypadkach przyjąć wartość średnią dla poziomu NUTS2 lub wartość dla poziomu NUTS1.

1. POLITYKA REGIONALNA UNII EUROPEJSKIEJ - WYBRANE ASPEKTY

. . Cele, zasady, instrumenty polityki strukturalnej

Polityka regionalna ma na celu zapewnienie zrównoważonego i wszechstronnego rozwoju, oraz minimalizowanie różnic i osiągnięcie spójności między regionami krajów Wspólnoty, w których istnieją znaczne wewnętrzne różnice poziomu dochodów i szans rozwojowych. Polityka regionalna skierowana jest na transfer zasobów z regionów zamożniejszych do biedniejszych, tak aby regiony mniej rozwinięte osiągnęły taki sam poziom dobrobytu, jak pozostałe będące w Unii. Dysproporcje pomiędzy regionami mają często charakter strukturalny, wynikający z peryferyjnego położenia regionu, trudnych warunków klimatycznych i geograficznych, niedostatecznie rozwiniętej infrastruktury, niekorzystnej struktury gospodarki (z dominacją rolnictwa), niskiego poziomu kwalifikacji zawodowych ludności itp.

Polityka regionalna to nie tylko instrument solidarności finansowej, ale również siła napędowa integracji społecznej i gospodarczej. Powinna przynosić korzyści regionom i ich mieszkańcom, którzy – w porównaniu ze średnią dla całej UE – znajdują się w gorszej sytuacji. Dążenie do spójności opiera się na przekonaniu, że na zmniejszeniu dysproporcji dochodów i dobrobytu między krajami i regionami skorzystają wszyscy jej członkowie.

Członkostwo w Unii Europejskiej, w połączeniu z właściwie ukierunkowaną polityką regionalną, może przekładać się na konkretne działania. Jednym z priorytetów obecnie prowadzonej polityki regionalnej jest możliwie jak najszybsze zbliżenie stopy życiowej w państwach, które przystąpiły do UE po 2004 r., do średniej unijnej.

Cele polityki regionalnej

W latach 2007-2013, obok spójności ekonomicznej i społecznej (wyrównanie poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego wszystkich regionów w Europie), ważne miejsce zajęła kwestia spójności terytorialnej, oznaczająca jednolity rozwój całego terytorium Unii Europejskiej, także pod względem infrastruktury, koncentracji działalności człowieka i równych szans. W mniejszym stopniu niż w poprzednim okresie finansowania (w latach 2000-2006), dotacje unijne są obecnie sposobem redystrybucji dochodów z obszarów bogatych na rzecz regionów biednych. Najważniejszym ich zadaniem jest stymulowanie innowacyjności i atrakcyjności regionów. Bardzo duży nacisk kładzie się również na edukację i kształcenie.

Cele polityki regionalnej ulegały zmianom w kolejnych okresach budżetowych. W latach 2007-2013 założono, że polityka ma spełniać trzy cele kluczowe:

- Cel 1: *Konwergencja*, której istotą jest propagowanie warunków sprzyjających wzrostowi oraz czynników prowadzących do rzeczywistego zniwelowania zapóźnień w najslabiej rozwiniętych państwach członkowskich i regionach. Cel ten obejmuje regiony, w których na 1 mieszkańca przypada mniej niż 75% średniego PKB dla całej Unii Europejskiej.
- Cel 2: *Konkurencyjność i zatrudnienie w regionach* ma służyć umocnieniu konkurencyjności i atrakcyjności regionów, jak również wspomagać zwiększenie zatrudnienia. Cel ten obejmuje regiony, które nie uzyskują wsparcia w ramach celu *Konwergencja*.
- Cel 3: *Europejska współpraca terytorialna*, która ma w zamierzeniu umocnienie współpracy transgranicznej w drodze wspólnych inicjatyw na szczeblu lokalnym i regionalnym, współpracy międzynarodowej służącej zintegrowanemu rozwojowi przestrzennemu oraz międzyregionalnej współpracy i wymiany doświadczeń.

W poprzednim okresie budżetowym 2000-2006 polityka strukturalna miała również 3 cele:

- Cel 1: *Wsparcie regionów zapóźnionych w rozwoju*, obejmujące regiony, w których produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca mierzony parytetem siły nabywczej i obliczony na podstawie danych Wspólnoty za ostatnie trzy lata był niższy od 75% przeciętnej wartości w Unii Europejskiej. Głównym zadaniem była pomoc obszarom zacofanym gospodarczo, z wysoką stopą bezrobocia.
- Cel 2: *Odbudowa terenów silnie uzależnionych od upadających gałęzi gospodarki*, dotyczyło to regionów borykających się z kłopotami wynikłymi wskutek gospodarczej i socjalnej restrukturyzacji, zmian przemysłowych i strukturalnych, a także zmniejszającego się wzrostu gospodarczego.
- Cel 3: *Modernizacja rynku pracy*, dotyczyła rozwoju zasobów ludzkich, dostosowywania i modernizacji systemów kształcenia, szkolenia zawodowego, programów zatrudniania i zwalczania bezrobocia poprzez aktywną politykę rynku pracy oraz wspieranie grup zwiększonego ryzyka.

Zasady polityki regionalnej

Pod koniec lat 80-tych w celu lepszego zarządzania polityką regionalną zostały wprowadzone zasady udzielania przez Unię Europejską wsparcia państwom członkowskim. W latach 2000-2006 obowiązywały cztery rodzaje zasad: generalne (tj. pomocniczości, koordynacji i elastyczności), organizacji (tj. programowania, partnerstwa, kompatybilności i spójności), finansowania (tj. koncentracji, dodawalności i komplementarności) oraz oceny realizacji programów (tj.: monitorowania, ocen oraz kontroli finansowej). W latach 2007-2013 zachowano większość podstawowych, choć zmodyfikowanych zasad.

Instrumenty polityki strukturalnej

Zadaniem funduszy jest wspieranie restrukturyzacji i modernizacji gospodarek krajów i regionów słabiej rozwiniętych, które bez pomocy finansowej nie są w stanie dorównać do średniego poziomu ekonomicznego UE. Wydatki na fundusze strukturalne stanowią ponad 30% ogólnych wydatków budżetu Unii Europejskiej.

Pomoc unijną w latach 2004-2006 można było uzyskać w ramach funduszy strukturalnych, w skład których wchodziły:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR); którego celem było zmniejszenie dysproporcji w rozwoju regionów oraz podniesienie stopnia rozwoju regionów mniej rozwiniętych, a także utworzenie miejsc stałego zatrudnienia. Fundusz finansował wszystkie programy unijne, które miały na celu pomoc opóźnionym w rozwoju regionom. Koncentrował się wokół takich dziedzin, jak: inwestycje produkcyjne służące do tworzenia i utrzymywania miejsc pracy, inwestycje w dziedzinie infrastruktury oraz inicjatywy zmierzające do zwiększenia miejscowego potencjału gospodarczego, rozwój turystyki oraz inwestycji w dziedzinie kultury, ochrona i poprawa stanu środowiska, rozwój społeczeństwa informacyjnego. W ramach EFRR udzielana była pomoc we wdrażaniu tzw. Inicjatyw Europejskich dotyczących współpracy ponadgranicznej, transnarodowej i międzyregionalnej, wspomaganie terenów miejskich znajdujących się w stanie kryzysu oraz finansowanie projektów innowacyjnych.
- Europejski Fundusz Społeczny (EFS); został stworzony po to, aby poprawić jakość i dostępność miejsc pracy i możliwości zatrudnienia w Unii Europejskiej. Pomoc udzielana jest dla różnych regionów i grup społecznych, a w szczególności dla pracowników zagrożonych bezrobociem długookresowym oraz dla ludzi młodych, poprzez: organizowanie szkoleń rozwijających umieję-

tności zawodowe, wspieranie dostępu do edukacji podnoszącej kwalifikacje zawodowe, kształcenie personelu, kadr i ekspertów, tworzenie nowych miejsc pracy, w tym zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach, wspieranie bezdomnych i uzależnionych, pomoc techniczną oraz badania naukowe i promowanie nowych technologii.

- Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOiGR); jego celem jest wsparcie rozwoju obszarów wiejskich. Ze środków funduszu finansowane są przedsięwzięcia związane z reformą rolnictwa i leśnictwa. Pomoc polega na dotacjach dla gospodarstw rolnych, dla młodych rolników, popieraniu wspólnego korzystania z maszyn, organizowaniu szkoleń zawodowych. Część środków przeznaczana jest na zwiększenie poziomu życia na obszarach wiejskich. Szczególnie mocno wspierane są z tego funduszu regiony leżące w obszarach górskich i górzystych.
- Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa (FIOR); jego celem jest finansowanie inicjatyw służących restrukturyzacji rybołówstwa. Pomoc polega na bezpośrednich dotacjach, z których można współfinansować np. zakup floty rybackiej, modernizację gospodarstwa rybnego, promocje produktów. Część środków służy również ochronie obszarów morskich.

Oprócz funduszy strukturalnych instrumentem polityki strukturalnej Unii Europejskiej jest również Fundusz Spójności. Pomoc z Funduszu Spójności ma zasięg krajowy, a nie regionalny, jak w przypadku funduszy strukturalnych. Celem nadrzędnym funduszu jest wzmocnienie spójności społecznej i gospodarczej Unii poprzez finansowanie dużych projektów tworzących spójną całość w zakresie ochrony środowiska i infrastruktury transportowej. Od momentu przystąpienia do Unii Europejskiej w 2004 roku Polska otrzymała najwięcej środków z tego funduszu wśród wszystkich członków Unii. Środki Funduszu Spójności są

kierowane do państw członkowskich, w których produkt narodowy brutto (PNB) na jednego mieszkańca jest niższy niż 90 proc. średniej w państwach Unii Europejskiej.

W latach 2007-2013 nastąpiły zmiany w liczbie i sposobie funkcjonowania funduszy. Liczbę funduszy strukturalnych ograniczono z czterech do dwóch – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Fundusz Spójności został utrzymany. Zlikwidowane zostały Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji w Rolnictwie (EFOiGR) oraz Finansowy Instrument Orientacji Rybołówstwa (FIOR). Środki przekazywane na rozwój wsi, jak też na rybołówstwo i rybactwo pochodzą z innego źródła. Są to fundusze Wspólnej Polityki Rolnej UE.

Do 2004 r. Polska korzystała z tzw. pomocy przedakcesyjnej, czyli środków finansowych przeznaczonych dla krajów starających się o członkostwo w Unii Europejskiej. Po wstąpieniu do Unii w maju 2004 r., mogła wciąż wykorzystywać przyznaną pomoc przedakcesyjną. Ponadto otrzymała nowe możliwości wsparcia, wynikające z pełnego członkostwa w UE. W latach 2004-2006 po raz pierwszy Polska skorzystała ze środków unijnych na tych samych zasadach co pozostałe państwa członkowskie. Uzyskała wówczas możliwość skorzystania z kwoty 12,8 mld euro, z tego na realizację siedmiu programów operacyjnych pozyskano kwotę 8,2 mld euro, na współfinansowanie dwóch Inicjatyw Wspólnotowych (Interreg III oraz Equal) prawie 0,4 mld euro oraz na działania w ramach Funduszu Spójności prawie 4,2 mld euro. Natomiast na lata 2007-2013, Polsce zostało przyznane wsparcie na rozwój poszczególnych regionów i całego kraju, rozwój zasobów ludzkich oraz na zbliżenie poziomu życia ludności do standardów europejskich. W latach tych będzie mogła pozyskać znacznie więcej pieniędzy, bo ponad 67 mld euro.

Zarządzanie funduszami europejskimi

Z punktu widzenia zarządzania środkami unijnymi, zasadniczą zmianą w latach 2007-2013 jest częściowa decentralizacja wdrażania programów operacyjnych finansowanych z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności. Oprócz programów centralnych (krajowych), powstało 16 programów regionalnych (RPO), które zastąpiły Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR), który zarządzany był na poziomie krajowym, a jego wdrażanie w dużej mierze odbywało się na poziomie regionalnym. Obecnie, Regionalne Programy Operacyjne (RPO) są zarządzane i wdrażane przez władze samorządowe województwa (Urzędy Marszałkowskie). Zarówno ZPORR, jak i RPO to programy wspierające rozwój potencjału poszczególnych regionów, w tym m.in. infrastruktury regionalnej (tj. zdrowie, oświata, gospodarka odpadami, kanalizacja, wodociągi, energetyka, informatyzacja, itp.).

Zmiany w programach operacyjnych przedstawia zestawienie:

2004-2006	2007-2013
Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR) Sektorowy Program Operacyjny Wzrost Konkurencyjności Przedsiębiorstw (SPO WKP) Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich (SPO RZL) Sektorowy Program Operacyjny Transport (SPOT) Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2004-2006 (PO PT) Sektorowy Program Operacyjny Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL) Sektorowy Program Operacyjny Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb (SPO Ryby)	16 Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG) Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL) Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ) Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW) Program Operacyjny Pomoc Techniczna 2007-2013 (PO PT) Program Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) Programu Operacyjnego Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich (PO Ryby) Europejska Współpraca Terytorialna <i>Programy transgraniczne:</i> Program Polska – Brandenburgia Program Polska – Meklemburgia Pomorze Przednie/Brandenburgia Program Polska – Saksonia Program Polska – Słowacja Program Polska – Czechy Program Polska – Litwa Program Południowy Bałtyk/South Baltic <i>Programy transnarodowe:</i> Program Region Morza Bałtyckiego Program Europa Środkowa <i>Programy międzyregionalne:</i> INTERREG IV C ESPON INTERACT II URBACT

W latach 2004-2006 funkcjonowały następujące Inicjatywy:

1. INTERREG III – umożliwiała ona nawiązywanie współpracy i realizacji wspólnych projektów z partnerami zagranicznymi i finansowana była przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego. Składała się z trzech komponentów:

III A (programy transgraniczne):

- Program Polska – Brandenburgia,
- Program Polska – Meklemburgia Pomorze Przednie,
- Program Polska – Saksonia,
- Program Polska – Słowacja,
- Program Polska – Czechy,
- Program Polska – Białoruś – Ukraina,
- Program Polska – Litwa – Federacja Rosyjska (Obwód Kaliniński).

III B (programy transnarodowe):

- INTERREG III B BSR,
- INTERREG IIIB CADSES,

III C (programy międzyregionalne):

- INTERREG III C Północ,
- INTERREG III C Wschód.

2. EQUAL – mająca na celu inicjowanie zmian sposobów udzielania pomocy grupom dyskryminowanym na rynku pracy.

3. URBAN II – służąca rewitalizacji gospodarczej i społecznej miast liczących przynajmniej 100 000 mieszkańców.

4. LEADER+ – celem, której było pobudzenie aktywności środowisk lokalnych i ich zaangażowanie w tworzenie oraz realizację lokalnych strategii rozwoju obszarów wiejskich.

5. ESPON, który miał dostarczyć politykom i praktykom na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz regionalnym systematycznej, nowej

i porównywalnej wiedzy na temat trendów w rozwoju terytorialnym Europy oraz wpływu wdrażanych polityk na regiony i obszary europejskie.

6. INTERACT, który wspierał zarządzanie i koordynację wymiany doświadczeń pomiędzy Instytucjami Zarządzającymi, Płatniczymi i Sekretariatami Technicznymi Inicjatywy Wspólnotowej INTERREG w ramach trzech komponentów: współpracy przygranicznej, współpracy transnarodowej i współpracy międzyregionalnej.

W kolejnym okresie programowania część z inicjatyw (tj. Interreg III, Urban II, Equal oraz Leader+) przestała istnieć, natomiast dziedziny, które były objęte wsparciem w ramach inicjatyw zostały włączone do programów operacyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych. W latach 2007-2013 Inicjatywa INTERREG III zyskała rangę samodzielnego celu polityki spójności Unii Europejskiej – jest to cel 3. Europejska Współpraca Terytorialna. Cel ten realizowany jest poprzez trzy typy programów: transgraniczne, transnarodowe, międzyregionalne i jest finansowany, podobnie jak poprzednio, z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Ponadto, w latach 2007-2013 jest realizowany Europejski Instrument Sąsiedztwa i Partnerstwa (EISP). Instrument ten ma służyć rozwojowi współpracy pomiędzy Unią Europejską a państwami partnerskimi spoza UE, poprzez zapewnienie zintegrowanego i zrównoważonego rozwoju regionalnego. Także nowym instrumentem współpracy terytorialnej, ustanowionym na poziomie wspólnotowym, jest Europejskie Ugrupowanie Współpracy Terytorialnej (EUWT). Instrument ten umożliwia tworzenie na terytorium Wspólnoty ugrupowań o charakterze ponadnarodowym, posiadających osobowość prawną, których zadaniem jest wspieranie i ułatwianie współpracy terytorialnej w Unii Europejskiej.

W latach 2007-2013 ze środków programu międzyregionalnego (INTERREG IVC) współfinansowane będą również:

- program wymiany doświadczeń na temat rozwoju obszarów miejskich (w oparciu o dotychczas realizowany program URBACT),
- program dotyczący identyfikacji, transferu i rozpowszechniania „dobrych praktyk” w zarządzaniu programami współpracy – INTERACT II,
- program z zakresu opracowywania studiów, gromadzenia danych, obserwacji i analizy trendów rozwojowych (kontynuacja programu ESPON).

W miejsce poprzednich inicjatyw wspólnotowych w okresie programowania 2007-2013 funkcjonują następujące:

- JASPERS – w ramach, którego wsparcie udzielane jest beneficjentom dużych projektów indywidualnych o charakterze infrastrukturalnym, których całkowita szacunkowa wartość wynosi co najmniej 25 mln euro w sektorze środowiska oraz 50 mln euro w pozostałych sektorach. Przedmiotem wsparcia jest pomoc doradcza m.in. przy weryfikacji przygotowanej dokumentacji oraz analizie wybranych problemów.
- JESSICA – celem tego wspólnego przedsięwzięcia Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Inwestycyjnego oraz Banku Rozwoju Rady Europy jest wspieranie inwestycji służących zapewnieniu zrównoważonego rozwoju w miastach. Inicjatywa JESSICA przewiduje stworzenie specjalnych funduszy rozwoju miast lub funduszy powierniczych, zasilonych środkami strukturalnymi, których zadaniem będzie wspieranie, przy pomocy instrumentów finansowych, projektów realizowanych w ramach zintegrowanych planów rozwoju miejskiego.
- JEREMIE – służy poprawie wykorzystania oraz zwiększeniu efektywności środków przeznaczanych na wsparcie sektora małych

i średnich przedsiębiorstw w ramach funduszy strukturalnych. Pozwala ona na skorzystanie z wiedzy i doświadczenia Europejskiego Funduszu Inwestycyjnego przy opracowywaniu programów operacyjnych w zakresie wsparcia MSP za pomocą odnawialnych instrumentów inżynierii finansowej, a następnie wdrażanie uzgodnionych instrumentów w ramach inicjatywy.

Zupełnie innym rodzajem funduszy są: Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i Europejski Fundusz Rybacki. Pomoc finansowa, którą można uzyskać z tych źródeł, związana jest z prowadzeniem Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej, nie zaś polityki regionalnej.

Szczegółowy podział środków funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w Polsce w układzie programów operacyjnych kształtuje się w następujący sposób:

- Program Infrastruktura i Środowisko – 41,9 proc. całości środków (27,9 mld euro). Sprawy ochrony środowiska oraz inwestycje w infrastrukturę o charakterze ponadregionalnym w obecnym okresie programowania (2007-2013) otrzymały wysoką wagę. W poprzednim okresie odpowiednik takiego programu nie istniał, a inwestycje o podobnym charakterze mogły być realizowane w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego oraz Sektorowego Programu Operacyjnego Transport (SPOT).
- 16 programów regionalnych – 24,9 proc. całości środków (16,6 mld euro),
- Program Kapitał Ludzki – 14,6 proc. całości środków (9,7 mld euro), koncentruje się na budowie społeczeństwa opartego na wiedzy oraz na rozwoju zasobów ludzkich poprzez kształcenie, szkolenia, pomoc w podejmowaniu działalności gospodarczej i rozmaitych inicjatyw

społecznych. PO KL jest bardziej rozbudowanym programem w stosunku do poprzedniego SPO RZL. Nowymi obszarami wspieranymi przez PO KL są m.in. działania służące: poprawie jakości pracy urzędów, opieki zdrowotnej, wsparciu szkolnictwa wyższego i systemu oświaty, jak też lokalnych inicjatyw edukacyjnych oraz instytucji ekonomii społecznej (np. spółdzielni socjalnych). Wsparcie w ramach komponentu centralnego PO KL przeznaczone jest m.in. na działania dotyczące integracji społecznej osób narażonych na wykluczenie społeczne, działania na rynku pracy, podnoszenie jakości zasobów ludzkich w przedsiębiorstwach, rozwój systemu oświaty i podniesienie jakości nauczania, poprawa jakości zdrowia oraz usług świadczonych przez urzędy. Natomiast wsparciem w ramach komponentu regionalnego objęte są osoby bezrobotne i bierne zawodowo, osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, przedsiębiorcy, pracownicy jak też kształcący się w systemie oświaty.

- Program Innowacyjna Gospodarka – 12,4 proc. całości środków (8,3 mld euro). który przeznaczony jest dla przedsiębiorstw realizujących inwestycje innowacyjne w skali ponadregionalnej. Program ten obejmuje także wsparciem tzw. instytucje otoczenia biznesu czy instytucje okołobiznesowe, których zadaniem jest stymulowanie innowacyjności i konkurencyjności polskich firm. Są to m.in. regionalne i lokalne agencje rozwoju regionalnego, inkubatory przedsiębiorczości, centra transferu technologii, izby gospodarcze.
- Program Rozwój Polski Wschodniej – 3,4 proc. całości środków (2,3 mld euro). Środki z tego programu wspomagają rozwój 5 województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, świętokrzyskiego oraz podkarpackiego. Celem Programu jest przyspieszenie tempa rozwoju społeczno-gospodarczego Polski Wschodniej.

- Program Pomoc Techniczna - 0,8 proc. całości środków (0,5 mld euro), zadaniem jest wsparcie instytucji administracji rządowej, odpowiadających za funkcjonowanie systemu wdrażania funduszy europejskich w Polsce na poziomie centralnym.
- Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej - (0,7 mld euro).

Pozostałe środki finansowe w ramach funduszy strukturalnych oraz Funduszu Spójności są przeznaczone na utworzenie krajowej rezerwy wykonania (2 proc. wartości alokacji, czyli 1,3 mld euro).

W latach 2004-2006 działał Sektorowy Program Operacyjny Transport. Program ten nie posiada swojego kontynuatora w ramach perspektywy 2007-2013. Cele tego Programu zostały włączone do Programu Infrastruktura i Środowisko (inwestycje o dużym znaczeniu dla kraju, np. autostrady), a także do poszczególnych RPO w częściach poświęconych transportowi regionalnemu i lokalnemu. Rozwój polskiej wsi i rolnictwa to cel Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacja i Modernizacja Sektora Żywnościowego oraz Rozwój Obszarów Wiejskich (SPO ROL) z lat 2004-2006 i obecnie działającego Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW). Za programy te odpowiedzialne jest Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Program operacyjny, który stanowi kontynuację SPO Rybołówstwo i Przetwórstwo Ryb, czyli PO Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i nad-brzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013, również ma na celu zapewnienie równowagi między zasobami ryb, a ich wykorzystaniem, zwiększenie konkurencyjności firm, ulepszenie systemu przetwórstwa ryb i zwiększenie oferty produktów oraz przyczynienie się do ożywienia gospodarczego na terenach, których byt oparty jest na rybołówstwie.

1. . Wykorzystanie funduszy europejskich w Polsce

Polska wstępując do struktur europejskich włączyła się w realizację jednej z ważniejszych wspólnotowych polityk – polityki spójności, mającej na celu promowanie harmonijnego rozwoju całego terytorium Wspólnoty poprzez działania prowadzące do zmniejszania dysproporcji w poziomach rozwoju, a tym samym do wzmocnienia spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej jej regionów. Dzięki odpowiedniemu ukierunkowaniu działań realizowanych w ramach polityki spójności przy wsparciu finansowym funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, poszczególne polskie regiony mają szansę na odrobienie zaległości rozwojowych oraz znaczne przyspieszenie procesów zmierzających do osiągnięcia konwergencji z innymi regionami Wspólnoty.

Transfery z budżetu Unii Europejskiej do budżetu krajowego rosły wraz z poziomem zaawansowania wdrażanych programów operacyjnych. W ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 wdrożono w Polsce 88,6 tys. projektów, z których większość została już zakończona. Projekty o największej wartości to projekty z zakresu infrastruktury podstawowej. Ich udział stanowił prawie 58% wartości projektów implementowanych w ramach NPR.

Rozkład przyznanego wsparcia w poszczególnych województwach był zróżnicowany. Najwięcej środków otrzymały regiony najbogatsze, o dużej liczbie mieszkańców. Należały do nich województwa: mazowieckie, śląskie, dolnośląskie i wielkopolskie. Beneficjenci z województw o najwyższym poziomie PKB przypadającym na 1 mieszkańca tj. mazowieckiego, śląskiego, dolnośląskiego, pomorskiego i wielkopolskiego otrzymali połowę dofinansowania dostępnego w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006, natomiast województwa zaliczane do tzw. Polski Wschodniej (wśród których znajduje się woj. podkarpackie) jedynie 15% ogółu funduszy z UE.

Rozkład regionalny udzielonego wsparcia w ramach NPR 2004-2006 przedstawia poniższe zestawienie:

Województwa	Wartość projektów w mln zł	Wartość dofinansowania w mln zł
Dolnośląskie	7997,6	4968,1
Kujawsko-pomorskie	4711,8	2389,4
Lubelskie.....	4095,8	2155,0
Lubuskie	2320,8	1335,4
Łódzkie	6585,5	3334,0
Małopolskie.....	5300,5	2951,3
Mazowieckie	16784,0	9281,8
Opolskie	1809,7	1037,5
Podkarpackie	3410,6	1983,3
Podlaskie	2449,9	1199,2
Pomorskie	5906,9	3204,2
Śląskie	12656,2	7237,5
Świętokrzyskie	2467,2	1188,8
Warmińsko-mazurskie	3678,8	2006,0
Wielkopolskie	7874,0	4400,7
Zachodniopomorskie	5537,3	3233,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MRR

Jeśli chodzi o pozyskane fundusze w przeliczeniu na 1 mieszkańca to również można zauważyć znaczące różnice. Najwięcej środków uzyskały województwa: zachodniopomorskie (1909 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca), mazowieckie (1791 zł) oraz dolnośląskie (1723 zł). Poniżej 1 tys. otrzymały województwa: małopolskie (900 zł w przeliczeniu na 1 mieszkańca), świętokrzyskie (930 zł), podkarpackie (945 zł), lubelskie (993 zł) oraz opolskie (997 zł).

Biorąc pod uwagę rozkład udzielonego wsparcia według podstawowych kategorii interwencji stwierdzić można, że regiony o największym potencjale gospodarczym, tj. śląskie, mazowieckie oraz

dolnośląskie przeznaczyły na rozbudowę infrastruktury prawie 80% środków otrzymanych na poziomie regionalnym. Województwa Polski Wschodniej na ten cel przeznaczyły ok. 50% dofinansowania przeznaczonego na realizację projektów z tego zakresu. W przypadku woj. podkarpackiego był to wyższy udział i wyniósł on 60%. Jednocześnie województwa Polski Wschodniej charakteryzowały się dwukrotnie wyższym udziałem wydatków na implementację projektów z zakresu zasobów ludzkich. Wyniósł on średnio 15%, podczas gdy w regionach bogatszych jedynie nieco ponad 7%.

Począwszy od 2007 r. Polska mogła korzystać z funduszy unijnych z nowej perspektywy finansowej. W tym przypadku poziom napływu środków również zwiększał się systematycznie w miarę postępu wdrażania poszczególnych programów operacyjnych. Od początku 2008 r. rozpoczęto wdrażanie 5 krajowych i 16 regionalnych programów operacyjnych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia 2007-2013. Natomiast w drugiej połowie 2009 r. proces wdrażania programów operacyjnych gwałtownie przyspieszył, co było spowodowane m.in. rozstrzygnięciem wielu konkursów.

Według danych Ministerstwa Rozwoju Regionalnego (MRR) od uruchomienia programów operacyjnych krajowych i regionalnych współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego do dnia 31.12.2009 r. zatwierdzonych zostało ponad 35 tys. wniosków o dofinansowanie projektów o łącznej wartości całkowitej ponad 280 mld zł.

Najwięcej wniosków o dofinansowanie złożonych zostało w woj. mazowieckim – 5131 (na kwotę ponad 48,5 mln zł), co stanowiło niemal 15% ogółu złożonych wniosków oraz w woj. śląskim – 5019 (na kwotę ponad 37 mln zł, 13% ogółu złożonych wniosków). Najmniej wniosków zostało złożonych w województwach świętokrzyskim (1022) oraz opolskim (1105). Podkarpacie pod tym względem zajęło 8. miejsce

w rankingu województw. Do końca 2009 r. w woj. podkarpackim zostało złożonych 1816 wniosków (ok. 5% ogółu), na kwotę prawie 14 mln zł.

Rozkład regionalny udzielonego wsparcia w latach 2007-2009 przedstawiała się następująco:

Województwa	Wartość projektów w mln zł	Wartość dofinansowania w mln zł
Dolnośląskie	7580,8	4213,0
Kujawsko-pomorskie	3859,4	2006,7
Lubelskie.....	4255,0	2583,7
Lubuskie	4203,9	2412,7
Łódzkie	5980,9	3619,7
Małopolskie.....	7892,6	4759,3
Mazowieckie	14108,8	8858,9
Opolskie	2535,2	1237,4
Podkarpackie	4923,6	3125,1
Podlaskie	3267,4	1984,9
Pomorskie	6152,4	3584,2
Śląskie	16247,7	10512,9
Świętokrzyskie	3229,7	1857,9
Warmińsko-mazurskie	4750,9	2775,4
Wielkopolskie	6527,7	3769,5
Zachodniopomorskie	4951,5	3107,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MRR

W większości województw zatwierdzone wnioski o dofinansowanie dotyczyły głównie udzielenia wsparcia w zakresie badań i rozwoju technologicznego, innowacji i przedsiębiorczości. W województwie podkarpackim na dofinansowanie projektów w tym zakresie zostało zatwierdzonych 728 wniosków, znaczna część wniosków została złożona na dofinansowanie inwestycji w infrastrukturę ochrony zdrowia i społeczną – 334, z zakresu społeczeństwa informacyjnego – 308.

Zakłada się, że w okresie 2004-2015 wydatki związane z realizacją polityki spójności osiągną poziom ponad 98 mld euro, z czego 80,1 mld pochodzić będzie ze środków Unii Europejskiej, natomiast pozostała część finansowana będzie ze środków krajowych. Warto przy tym zaznaczyć, że w latach 2007-2010 w Polsce jednocześnie wdrażane są instrumenty finansowe z dwóch różnych okresów programowania: realizowane w ramach Narodowego Planu Rozwoju 2004-2006 oraz Narodowej Strategii Spójności 2007-2013. W całym okresie 2004-2015 najwięcej środków przeznaczonych będzie na wydatki związane z rozbudową infrastruktury podstawowej – alokacja na te kategorie interwencji wyniesie 58%. Prawie jedna czwarta dostępnych funduszy zostanie wykorzystana na wsparcie projektów związanych z bezpośrednim wsparciem sektora przedsiębiorstw. Pozostała część skierowana będzie na rozwój zasobów ludzkich.

W latach 2004-2009 wpływ polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski był początkowo niewielki, wyraźniej ujawnił się dopiero w końcu okresu. Było to związane z mniejszą niż w obecnej perspektywie finansowej skalą napływu funduszy europejskich i harmonogramem ich wykorzystania, stopniowym uruchamianiem kolejnych programów oraz kumulacją płatności w końcowej fazie funkcjonowania NPR. Niemniej jednak, w 2009 r. fundusze europejskie oddziaływały już w istotnym stopniu na wzrost gospodarczy, aktywność inwestycyjną i rynek pracy w Polsce, a także na wewnętrzną i zewnętrzną równowagę gospodarki.

Jeszcze silniejsze niż w latach 2004-2009 powinno być oddziaływanie polityki spójności na rozwój społeczno-gospodarczy Polski, w tym poszczególnych regionów, do 2015 r.

W okresie 2004-2009 polskie regiony rozwijały się pod względem gospodarczym i społecznym, zmniejszając – w różnym tempie – dystans do średniego poziomu unijnego. Wpływ na przebieg procesów

gospodarczych w województwach w tym czasie miały, z jednej strony czynniki globalne związane z koniunkturą, w tym spowolnienie gospodarki światowej w latach 2008-2009, a z drugiej strony – silne impulsy rozwojowe związane z włączeniem Polski, po akcesji, w realizację unijnej polityki spójności. Tempo wzrostu gospodarczego Polski było w całym badanym okresie wyższe niż średnie tempo wzrostu gospodarek unijnych, co pozwoliło na dalszy postęp w konwergencji zewnętrznej zarówno kraju, jak i regionów.

II. CHARAKTERYSTYKA ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNEGO UNII EUROPEJSKIEJ

2.1. Powierzchnia i demografia

Rozpiętość między wielkością powierzchni poszczególnych regionów Unii Europejskiej na poziomie NUTS2 jest bardzo duża. Wynikać to może z wielu czynników, między innymi ukształtowania terenu i jego charakteru, stopnia zaludnienia, podziału administracyjnego państw Unii. Niektóre regiony NUTS2 to duże aglomeracje miejskie, niektóre to całe państwa – Cypr, Estonia, Litwa, Luksemburg, Łotwa i Malta (poziomy NUTS1, NUTS2 dla tych państw pokrywają się), jeszcze inne stanowią wyspy, bądź powierzchniowo duże, lecz słabo zaludnione obszary występujące na przykład w Szwecji czy Finlandii.

Regiony powierzchniowo największe położone są w północnej części Skandynawii. Są to szwedzki Övre Norrland (165,3 tys. km²) i fiński Pohjois-Suomi (141,6 tys. km²). Stosunkowo dużymi regionami NUTS2 są kraje: Litwa (65,3 tys. km²), Łotwa (64,6 tys. km²) i Estonia (45,3 tys. km²). Natomiast regionami najmniejszymi są autonomie hiszpańskie w Afryce – Melilla (13 km²) i Ceuta (19 km²), a następne pozycje zajmują: Bruksela (161 km²), Malta (316 km²), Inner London (319 km²) i Bremen (404 km²).

Polskie województwa należą raczej do większych regionów europejskich i plasują się na miejscach od 27. (woj. mazowieckie) do 141. (woj. opolskie). Województwo podkarpackie obejmuje obszar 17,8 tys. km², co stanowi 5,7% powierzchni Polski i 0,4% obszaru UE. Pod względem wielkości województwo podkarpackie zajmuje 78. miejsce wśród 271 regionów UE. Powierzchnia Podkarpacia stanowi 11% największego regionu UE, a jednocześnie jest ponad 1370 razy większa od najmniejszego. Województwo podkarpackie wielkością obszaru jest podobne do regionów: węgierskiego – Észak-Alföld (17,7 tys. km²), czeskiego – Jihozápad (17,6 tys. km²), francuskiego - Basse-Normandie

(17,6 tys. km²), brytyjskiego – Eastern Scotland, francuskiego – Basse oraz woj. kujawsko-pomorskiego (mających po 18,0 tys. km²).

Wielkość powierzchni regionów przedstawia poniższe zestawienie:

Kraje	NUTS1			NUTS2		
	średnia	min	max	średnia	min	max
	w km ²					
Unia Europejska ...	45402	161	336837	16251	13	165296
Austria	27960	23563	34377	9320	415	19186
Belgia	10176	161	16844	2775	161	4440
Bułgaria	55501	42672	68330	18500	14487	22365
Cypr	9250	9250	9250	9250	9250	9250
Dania	43098	43098	43098	8620	2561	13124
Estonia	45288	45288	45288	45288	45288	45288
Finlandia	169210	1582	336837	67684	1582	141603
Francja	70315	12012	145645	24340	1128	83534
Grecja	32989	3808	56792	10151	2307	19147
Hiszpania	72284	7447	215320	26631	13	94223
Irlandia	69797	69797	69797	34899	33252	36545
Litwa	65300	65300	65300	65300	65300	65300
Luksemburg	2586	2586	2586	2586	2586	2586
Łotwa	64559	64559	64559	64559	64559	64559
Malta	316	316	316	316	316	316
Niderlandy	10386	7291	11893	3462	1449	5749
Niemcy	22319	404	70552	9157	404	23182
Polska	52113	27517	74864	19542	9412	35558
Portugalia	30697	801	88967	13156	801	31551
Republika Czeska ...	78867	78867	78867	9858	496	17618
Rumunia	59598	36274	72612	29799	1821	36850
Słowacja	49035	49035	49035	12259	2053	16263
Słowenia	20273	20273	20273	10137	8061	12212
Szwecja	147116	48203	312052	55168	6789	165296
Węgry	31009	6916	49499	13290	6916	18337
Wielka Brytania	20291	1574	78132	6580	319	39777
Włochy	60267	49801	73224	14349	3263	25711

Przeciętnie region na poziomie NUTS2 w UE zajmuje powierzchnię 16251 km². Do państw o największej średniej powierzchni regionu NUTS2 należą Finlandia, Litwa, Łotwa i Szwecja (od 67684 km² do 55168 km²), a najmniejszej – Malta, Luksemburg, Belgia i Niderlandy (od 316 km² do 3462 km²). Największe rozpiętości między regionem największym, a najmniejszym występują w Szwecji, Finlandii i Hiszpanii.

Duże zróżnicowanie wśród regionów Unii występuje także ze względu na liczbę ludności. Rozpiętość między regionem najbardziej, a najmniej zaludnionym jest ogromna. W 2009 r. najwięcej ludności zamieszkuje w regionie, w skład którego wchodzi Paryż (Île de France – 11746,0 tys. osób), podczas gdy najmniej ludności jest w regionie Åland – Wyspy Alandzkie – należącym do Finlandii (27,5 tys. osób).

Liczbę ludności w regionach w 2009 r. przedstawia poniższe zestawienie:

Kraje	NUTS1			NUTS2		
	średnia	min	max	średnia	min	max
w tys.						
Unia Europejska ..	5146,4	27,5	17933,1	1842,1	27,5	11746,0
Austria	2785,1	1768,1	3575,5	928,4	283,1	1687,3
Belgia	3555,6	1048,5	6161,6	969,7	264,1	1715,7
Bułgaria	3803,3	3653,2	3953,4	1267,8	916,1	2115,0
Cypr	796,9	796,9	796,9	796,9	796,9	796,9
Dania	5511,5	5511,5	5511,5	1102,3	580,5	1662,3
Estonia	1340,4	1340,4	1340,4	1340,4	1340,4	1340,4
Finlandia	2663,2	27,5	5298,9	1065,3	27,5	2653,8
Francja	7151,9	1898,0	11746,0	2475,7	229,0	11746,0
Grecja	2815,1	1116,3	4088,4	866,2	200,3	4088,4
Hiszpania	6546,9	2076,6	13352,1	2412,0	70,1	8150,5
Irlandia	4450,0	4450,0	4450,0	2225,0	1199,3	3250,7
Litwa	3349,9	3349,9	3349,9	3349,9	3349,9	3349,9
Luksemburg	493,5	493,5	493,5	493,5	493,5	493,5
Łotwa	2261,3	2261,3	2261,3	2261,3	2261,3	2261,3
Malta	413,6	413,6	413,6	413,6	413,6	413,6
Niderlandy	4121,4	1708,8	7719,9	1373,8	381,0	3481,6
Niemcy	5125,1	661,9	17933,1	2102,6	515,3	5191,0
Polska	6356,0	3910,1	7932,8	2383,5	1009,0	5204,5
Portugalia	3542,4	244,8	10135,3	1518,2	244,8	3745,4
Republika Czeska ..	10467,5	10467,5	10467,5	1308,4	1144,3	1662,6
Rumunia	5374,7	4182,2	6536,0	2687,3	1924,5	3717,6
Słowacja	5412,3	5412,3	5412,3	1353,1	616,6	1866,2
Słowenia	2032,4	2032,4	2032,4	1016,2	951,1	1081,3
Szwecja	3085,4	1702,9	4026,6	1157,0	370,3	1981,3
Węgry	3343,7	2925,5	4051,2	1433,0	953,0	2925,5
Wielka Brytania	5098,3	1767,1	8344,3	1653,5	444,9	4573,4
Włochy	12009,0	6708,8	15917,4	2859,3	127,1	9742,7

Do regionów NUTS2 charakteryzujących się znaczną liczbą ludności należą: włoska Lombardia (9742,7 tys. osób) i hiszpańska Andaluzja (8150,5 tys. osób). Do regionów o stosunkowo małej liczbie ludności należą między innymi autonomie hiszpańskie: Melilla (70,1 tys. osób) i Ceuta (72,6 tys. osób).

Województwo podkarpackie w styczniu 2009 r. zamieszkiwało 2099,5 tys. osób i zajmowało pod tym względem 81. miejsce wśród regionów NUTS2. Podobną liczbą ludności cechowały się regiony: hiszpański - Pais Vasco (2136,1 tys. osób), bułgarski - Yugozapaden (2115,0 tys. osób), hiszpańskie - Wyspy Kanaryjskie (2076,6 tys. osób) oraz woj. kujawsko-pomorskie (2067,9 tys. osób).

Średnio w Unii Europejskiej na region poziomu NUTS2 przypada 1842,1 tys. mieszkańców. Wśród państw Unii największą średnią liczbą ludności w regionie charakteryzują się: Litwa (3349,9 tys. osób), Włochy (2859,3 tys. osób), Rumunia (2687,3 tys. osób), Francja (2475,7 tys. osób) i Hiszpania (2412,0 tys. osób). Z kolei najmniejszą średnią liczbą ludności na poziomie NUTS2 charakteryzują się Malta (413,6 tys. osób), Luksemburg (493,5 tys. osób) i Cypr (796,5 tys. osób). W Polsce województwo zamieszkiwało przeciętnie 2383,5 tys. osób.

W 2008 r. w większości regionów UE (w ponad 200) nastąpił przyrost rzeczywisty w stosunku do poprzedniego roku ogólnej liczby ludności w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W województwie podkarpackim przyrost rzeczywisty ludności wyniósł 1‰, co lokowało województwo na 177. pozycji wśród regionów (w roku 2005 odnotowano nieznaczny spadek ludności). Największy przyrost ludności wystąpił we francuskiej Guyane (39 osób w przeliczeniu na 1000 ludności), natomiast najwyższy ubytek ludności w bułgarskim Severozapaden (-15 osób). Do regionów o największym przyroście ludności należały regiony francuskie, czeskie oraz hiszpańskie, a do regionów gdzie ludności ubyło najwięcej zaliczyć można regiony bułgarskie, niemieckie, węgierskie oraz rumuńskie.

Na wielkość przyrostu rzeczywistego ludności wpływają dwa podstawowe czynniki: przyrost naturalny oraz saldo migracji. W większości regionów UE wystąpił w 2008 r. dodatni przyrost naturalny (liczba urodzeń była większa niż liczba zgonów). Województwo podkarpackie, gdzie różnica między liczbą urodzeń, a liczbą zgonów była dodatnia i wyniosła 2 na 1000 ludności, zajęło 100. pozycję. W porównaniu z 2005 rokiem był to prawie dwukrotny wzrost. W Unii Europejskiej najwyższy przyrost naturalny wystąpił w zamorskich regionach francuskich Guyane i Reunion oraz hiszpańskim Melilla, odpowiednio 26, 14 i 11 osób. Ujemny przyrost naturalny wystąpił przede wszystkim w regionach bułgarskich Severozapaden (-10), Severen tsentralen (-7) oraz włoskim Liguria (-6).

Saldo migracji na 1000 mieszkańców w województwie podkarpackim zarówno w 2008 r. jak i w 2005 r. było ujemne. W Unii największy napływ migrantów odnotowały regiony czeskie, hiszpańskie, włoskie oraz Luxembourg. Najwyższy wystąpił w regionie Strední Čechy (Czechy), gdzie saldo wyniosło 21 osób. Największe ujemne saldo migracji odnotowano w regionach niemieckim Sachsen-Anhalt oraz węgierskim Észak-Magyarország (ubyło tam 7 osób w przeliczeniu na 1000 ludności). W większości regionów odnotowano dodatnie saldo migracji, co łącznie z dodatnim przyrostem naturalnym przełożyło się na ogólny wzrost ludności w regionach UE.

Gęstość zaludnienia określa stosunek liczby ludności z danego regionu do jego powierzchni. W 2008 roku w województwie podkarpackim gęstość zaludnienia wyniosła 118 osób na km², co lokowało województwo na 145. pozycji wśród wszystkich regionów UE (w 2005 r. – również 118 osób na km² i 144. pozycja). Średnia gęstość zaludnienia w UE wyniosła 113 osób na km². Najbardziej zaludnionym regionem był Inner London, a najmniej Guyane (Francja) – średnia gęstość zaludnienia w tych regionach wyniosła odpowiednio 9398 i 3 osoby na km². Do

najbardziej zaludnionych należały regiony stołeczne, a najmniej regiony szwedzkie oraz francuskie.

Biorąc pod uwagę strukturę ludności, istotnym elementem jest relacja pomiędzy grupą nieprodukcyjną a grupą produkcyjną. W 2009 r. najniższa liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wystąpiła w regionach: słowackim Bratislavský kraj (34), brytyjskim Inner London oraz rumuńskim Bucuresti - Ilfov (po 36). Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w regionach: francuskiej Guyane (63) oraz włoskiej Ligurii (62). W województwie podkarpackim wskaźnik ten wyniósł 42 co dało 29. pozycję wśród regionów Unii. Jest to poprawa w porównaniu z rokiem 2005, gdzie wskaźnik wyniósł 46, a województwo zajęło 69. pozycję wśród regionów.

2.2. Rynek pracy. Warunki życia ludności

Sytuacja panująca na rynku pracy w regionach Unii Europejskiej cechuje się dużym zróżnicowaniem, szczególnie w poziomie bezrobocia aktywności zawodowej oraz zatrudnienia. Podstawowym wskaźnikiem informującym o wielkości bezrobocia jest stopa bezrobocia.

Biorąc pod uwagę regiony poziomu NUTS2, można zauważyć ogromną rozpiętość pomiędzy wartością najwyższą, a najniższą stopą bezrobocia wynoszącą 25 pkt. proc. Najniższe wartości odnotowano w niderlandzkich regionach: Zeeland (2,1%), Gelderland (2,8%) i Utrecht (2,9%) oraz we włoskiej autonomicznej prowincji Bolzano-Bozen (2,9%). Z kolei największy poziom stopa bezrobocia osiągnęła we francuskich i hiszpańskich autonomiach – najwyższa była w Reunion (27,1%), na Wyspach Kanaryjskich (26,2%), Andaluzji (25,4%) oraz w hiszpańskiej Malili (24,2%).

Polskie województwa, charakteryzujące się dość wysokimi stopami bezrobocia, zajęły miejsca od 73. (woj. mazowieckie – 6,0%) do 212. (woj. świętokrzyskie – 10,9%). Województwo podkarpackie, w którym

stopa bezrobocia wynosiła 10,0%, zajęło 197. miejsce wśród regionów Unii. Taka sama stopa bezrobocia cechowała regiony: woj. dolnośląskie, niemiecki Brandenburg - Südwest oraz fiński Pohjois-Suomi. W porównaniu z rokiem 2005 w województwie podkarpackim odnotowano spadek stopy bezrobocia o 6,6 pkt. proc. oraz przesunięcie w rankingu regionów z 245. pozycji na 197.

Stosunkowo niska stopa bezrobocia – na poziomie niższym niż 5% – występowała w 41 regionach, a przekraczająca 10% – w 75 regionach.

Wciąż istotnym problemem pozostaje bezrobocie osób pozostających bez pracy 12 miesięcy i więcej. Długi okres pozostawania bez pracy niesie ryzyko utraty kwalifikacji zawodowych oraz wykluczenia społecznego, zwłaszcza wśród ludzi młodych. W 2009 r. poziom stopy bezrobocia długoterminowego wyniósł w Unii Europejskiej 2,98% z czego najniższa stopa wystąpiła w Salzburgu (0,35%), a najwyższa we francuskim Guadeloupe (18,39%). W województwie podkarpackim poziom ten był niższy niż średnia europejska i wyniósł 2,15%, co lokowało województwo w rankingu na 115. pozycji wśród regionów NUTS2 (w 2005 r. stopa wyniosła w Unii Europejskiej 4,10%, w województwie podkarpackim wyniosła 9,13%, co lokowało województwo na 243 pozycji). Najniższą stopą bezrobocia osób pozostający bez pracy 12 miesięcy i dłużej charakteryzowały się regiony austriackie oraz duńskie. Natomiast najwyższa stopa bezrobocia wystąpiła w zamorskich regionach francuskich oraz słowackich.

Współczynnik aktywności zawodowej w Unii Europejskiej w roku 2009 wyniósł 57,7%. Najwyższą aktywnością zawodową cechowały się regiony szwedzkie (Sztokholm - 75,0%, Småland med öarna - 71,2%) oraz niderlandzkie (Flevoland 74,2%, Utrecht - 71,4%), najniższa aktywność zawodowa wystąpiła w regionach włoskich (Campania - 38,4%, Calabria - 38,6%). W województwie podkarpackim współczynnik aktywności zawodowej wyniósł 56,6% co lokowało województwo na 161.

pozycji wśród regionów. W 2005 r. współczynnik ten wyniósł w Unii 60,7%, w województwie podkarpackim 54,3% (190. pozycja).

Kolejnym analizowanym wskaźnikiem charakteryzującym rynek pracy jest wskaźnik zatrudnienia. W 2009 roku poziom zatrudnienia w Unii Europejskiej wyniósł 52,5%. Najwyższy poziom odnotowano w fińskim Flevoland (71,5%), Sztokholmie (69,9%) oraz niderlandzkich regionach Utrecht (69,3%) i Noord-Holland (66,8%). Najniższy poziom tego wskaźnika występował w regionach włoskich Calabrii (34,2%), Campanii (34,5%), Sycylii (34,5%) i Puglii (35,8%). W województwie podkarpackim wskaźnik ten był poniżej średniej unijnej i wyniósł 50,9% (174. pozycja). W porównaniu z rokiem 2005, gdzie województwo zajęło 228. pozycję, był on jednak wyższy o 5,7 pkt. proc. W 2005 roku w Unii Europejskiej wskaźnik zatrudnienia wyniósł 55,1%.

Spośród wielu parametrów ekonomicznych, zdrowotnych i środowiskowych charakteryzujących warunki życia ludności wybrano wskaźniki które były dostępne dla wszystkich regionów Unii. Dochody do dyspozycji gospodarstw domowych przeznaczone są na bieżące spożycie i oszczędności. Dochód do dyspozycji na 1 mieszkańca w 2007 r., liczony w jednostkach konsumpcyjnego standardu siły nabywczej (PPCS), najwyższe wartości osiągnął w regionach Inner London, Hamburg, Surrey, East and West Sussex oraz Île de France i wahał się od 25 tys. do 21 tys. jednostek. Najniższy dochód wystąpił w regionach bułgarskich i rumuńskich od 3,6 do 5,8 tys. jednostek. W województwie podkarpackim dochód wyniósł 6,2 tys. jednostek i wzrósł w porównaniu z 2005 r. o 19%, jednak zajmowana pozycja w rankingu (255.¹) nie zmieniła się.

Wskaźnik śmiertelności niemowląt tj. liczba zgonów niemowląt przypadająca na 1000 urodzeń żywych, w 2008 r. wahał się pomiędzy

¹ Na 268 regionów - dla Cypru, Luksemburga oraz Malty brak danych.

0,1‰ w Basilicata (Włochy), a 13,6‰, w Guyane (Francja). W województwie podkarpackim wskaźnik ten wyniósł 5,4‰. W porównaniu z rokiem 2005, nastąpiła poprawa tego wskaźnika o 1,9 pkt. oraz zmiana pozycji Podkarpacia wśród regionów z 248 na 228. Najniższe wskaźniki śmiertelności niemowląt występowały w regionach włoskich i greckich, najwyższe, oprócz Guyane, w regionach rumuńskich i bułgarskich.

Biorąc pod uwagę liczbę samochodów osobowych przypadających na 1000 mieszkańców w Unii Europejskiej, że najwięcej występowało w Luksemburgu oraz Włoszech. W 2008 r. w regionie włoskim Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste na 1000 mieszkańców przypadało 1103 samochody osobowe, a niderlandzkim Flevoland - 793. W polskich regionach samochodów osobowych było znacznie mniej. Liczba samochodów na 1000 mieszkańców w województwie wielkopolskim wyniosła 486 (najwięcej w Polsce) i była mniejsza niż w regionie włoskim Bolzano-Bozan, gdzie wyniosła 519 (najmniej we Włoszech). Na 1000 mieszkańców Podkarpacia przypadało 372 samochody, i było to o 73 samochody więcej w porównaniu z 2005 r. Pod względem tego wskaźnika województwo zajęło 221. pozycję wśród regionów² w 2009. Najmniej samochodów występowało w regionach rumuńskich oraz greckich. W rumuńskim regionie Nord-Est było to 109 samochodów na 1000 mieszkańców.

Analizując bezpieczeństwo na drogach w poszczególnych regionach Wspólnoty możemy stwierdzić, że nie jest ono jednakowe. Liczba zabitych w wypadkach drogowych w województwie podkarpackim w 2008 r. wyniosła 112 osób na milion mieszkańców (198. pozycja³) i był to spadek o 18% w stosunku do 2005 roku. Wśród regionów najniższy wskaźnik odnotowano w hiszpańskiej Ceuta, gdzie prawie nie było ofiar, a najwyższy w greckim Peloponnisos, gdzie na milion mieszkańców

² Na 260 regionów - dla 7 portugalskich oraz 4 zamorskich regionów francuskich brak danych.

³ Na 269 regionów - dla 2 zamorskich regionów portugalskich Açores i Madera brak danych.

przypadało 251 osób zabitych w wypadkach drogowych. Wiele regionów, obejmujących głównie duże aglomeracje, charakteryzuje się niższymi wartościami tego wskaźnika, niż regiony sąsiadujące z nimi, np. Berlin i Wiedeń. Może być to spowodowane większym wykorzystaniem transportu publicznego, jak też niższą średnią prędkością poruszania się pojazdów na terenie stolic, porównując do sieci dróg szybkiego ruchu prowadzących do i ze stolicy zlokalizowanych w sąsiadujących regionach. Stosunkowo wysoka liczba ofiar śmiertelnych występuje w regionach greckich, bułgarskich oraz polskich.

2.3. Edukacja

W szerokim znaczeniu, edukacja odnosi się do wszelkich działań i doświadczeń, które mają wpływ na kształtowanie umysłu, charakteru i sprawności fizycznej człowieka. W sensie technicznym, edukacja jest procesem, przez który społeczeństwo, poprzez szkoły, uczelnie i inne instytucje, celowo przekazuje swoje dziedzictwo kulturowe i zgromadzoną wiedzę, wartości i umiejętności z pokolenia na pokolenie.

Jednym z podstawowych wskaźników obrazujących poziom zaangażowania społeczeństwa w edukację jest udział, w ludności ogółem danego regionu, uczniów i studentów wszystkich poziomów nauczania. Wysoki udział tej grupy świadczy o stosunkowo "młodym" społeczeństwie i odwrotnie. W 2008 r. najwyższy udział studentów i uczniów w ludności ogółem odnotowano w rumuńskim regionie Bucuresti - Ilfov (33,3%) oraz francuskiej Gujanie (32,1%). W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 23,2%, i był to spadek o 2,2 pkt. proc, ale poprawa pozycji z 81. na 70. w porównaniu z 2005 r.

Coraz bardziej uznawane w całej Europie jest znaczenie kształcenia przedszkolnego. Okres od urodzenia do szkoły podstawowej jest bardzo ważnym etapem dla wzrostu i rozwoju dzieci. Efekty uczenia

się, wiedzy i umiejętności są większe, gdy odpowiednie kształcenie nastąpi wcześniej niż w szkole podstawowej. Celem edukacji przedszkolnej jest przygotowanie dzieci fizycznie, emocjonalnie, społecznie i psychicznie do nauki. W 2008 r. w krajach takich jak Belgia, Francja, Hiszpania, Niderlandy czy Wielka Brytania prawie wszystkie dzieci w wieku 4 lat, objęte były kształceniem. W polskich regionach udział czterolatków w kształceniu przedszkolnym był jednym z najniższych wśród regionów Unii. W województwie podkarpackim wyniósł zaledwie 37,3% (w 2005 r. był on jeszcze niższy i wyniósł 29,3%).

Młodzi ludzie po ukończeniu szkoły na poziomie gimnazjalnym stają przed wyborem kontynuowania nauki lub poszukiwania pracy. W Polsce obowiązek szkolny trwa do 18. roku życia, dlatego przeciętny gimnazjalista, nie ma takiego wyboru i zobowiązany jest kontynuować edukację w szkole lub formach pozaszkolnych. W 2008 r. ponad 50% udział uczniów i studentów w ludności w wieku 15-24 lata wystąpił w regionach Belgii, Włoch, Węgier, Austrii, Słowenii, Finlandii oraz Szwecji, przy czym najwyższy udział wystąpił w belgijskim regionie Prov. West-Vlaanderen 88,1%. W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 35,2%, co dało 176. pozycję wśród regionów (w 2005 r. 36,8%, 138. pozycja). Najniższy udział uczniów i studentów w ludności w wieku 15-24 lat wystąpił w regionach hiszpańskich, z czego najniższy na Balearach oraz w Comunidad Valenciana, odpowiednio 17,1% i 19,6%.

Odsetek studentów szkół wyższych w 2008 r. w regionach takich jak Bruksela, Praga, Wiedeń, czy Warszawa przekracza 100% tj. liczba studentów przewyższa liczbę ludności w wieku 20-24 lata. Większość z tych regionów to stolicy krajów, gdzie zlokalizowanych jest wiele szkół wyższych. W 2008 r. w województwie podkarpackim udział studentów wyniósł 42,1% i był to spadek o 1,9 pkt. proc. w stosunku do roku 2005 oraz pogorszenie się pozycji o 16 miejsc, ze 180. na 196. pozycję.

Kształcenie ustawiczne (ang. *lifelong learning*) jest procesem stałego odnawiania, doskonalenia i rozwijania kwalifikacji ogólnych i zawodowych jednostki, trwającym w ciągu całego jej życia. Rozwój kształcenia ustawicznego w Europie jest jednym z celów Europejskiego Funduszu Społecznego. Udział Polaków w kształceniu ustawicznym jest dosyć niski. Polskie regiony zajmują końcowe miejsca w rankingu, razem z regionami bułgarskimi, greckimi i rumuńskimi. W 2008 r. najniższy udział ludności w wieku 25-64 lata w kształceniu ustawicznym wystąpił w regionach bułgarskim Severozapaden oraz greckim Notio Aigaiio, odpowiednio 0,5% i 0,7%. Najwyższe udziały ludności w wieku 25-64 lata w kształceniu wystąpiły w regionach skandynawskich tj. Danii, Szwecji, Finlandii. Najwyższy wskaźnik odnotowano w regionach duńskich Hovedstaden oraz Midtjylland, odpowiednio 34,3% i 29,5%. W województwie podkarpackim udział ten wyniósł zaledwie 2,9%, co dało 234. pozycję w rankingu regionów NUTS2 (był to spadek w porównaniu z 2005 r. o 0,4 pkt. proc.).

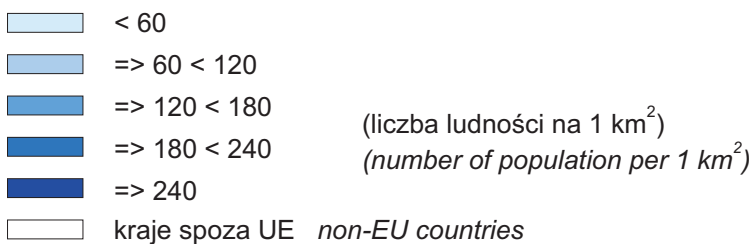
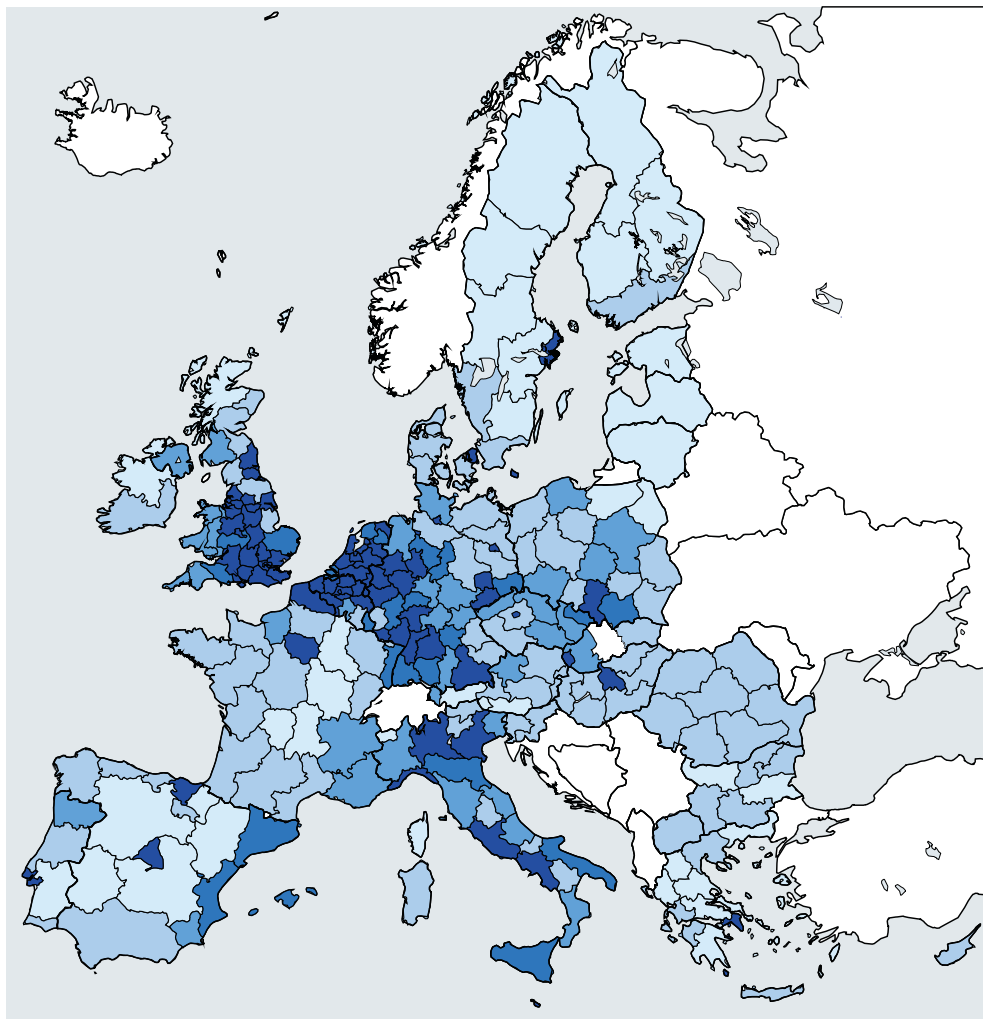
2.4. Społeczeństwo informacyjne

W ostatnich dziesięcioleciach technologie informacyjne i komunikacyjne (ICT) przeniknęły do wszystkich dziedzin życia gospodarczego i społecznego i mają znaczący wpływ na poprawienie wydajności gospodarki oraz wzrost PKB. Dostęp do technologii informacyjnych i komunikacyjnych jest podstawą tzw. podziału cyfrowego społeczeństwa, wyznaczonego przez możliwość korzystania z komputera/Internetu. Regionalne zróżnicowanie udziału gospodarstw domowych mających dostęp do Internetu jest ciągle bardzo duże. W 2009 r. udział ten wahał się od 95% w Drenthe (Niderlandy) do 24% w Severen tsentralen (Bułgaria) oraz od 84% w Utrecht (Niderlandy) do 20% w Kentriki Ellada (Grecja) dla gospodarstw z dostępem do szerokopasmowego Internetu. W województwach określanych w Polsce jako Region Wschodni (NUTS 1) obejmującym lubelskie, podkarpackie, podlaskie, i świętokrzyskie, udział

gospodarstw z dostępem do Internetu wyniósł 55%, a z dostępem szerokopasmowym - 46%. Należy zaznaczyć, że w ostatnich latach udział gospodarstw domowych z dostępem do Internetu szybko rośnie, w 2006 r. było to odpowiednio 37% i 24%.

Udział gospodarstw z dostępem do Internetu przedstawia potencjał prywatnego wykorzystania Internetu w domach. Jako regularni użytkownicy Internetu określane są osoby, które korzystały z Internetu przynajmniej raz w tygodniu. Najwyższy udział tych osób w 2009 r. wystąpił w regionach niderlandzkim Flevoland (93%) oraz w Sztokholmie (92%). Najmniejsze udziały wystąpiły w regionach rumuńskich, najniższy odnotowano w regionie Centru (25%). W Polsce w Regionie Wschodnim udział ten wyniósł 46%, i był to wzrost o 14 pkt. proc. w porównaniu z 2006 r. Kolejnymi wskaźnikami obrazującymi poziom rozwoju społeczeństwa informacyjnego są udziały liczby osób, które dokonały poprzez Internet zakupu towarów lub usług w ostatnim roku oraz tych, którzy nigdy nie korzystali z komputera. W 2009 r. odsetek osób kupujących w Internecie wahał się w poszczególnych regionach Unii Europejskiej między 80% (w brytyjskim Highlands and Islands) a 1% (w rumuńskim Vest). Dużym udziałem osób kupujących w Internecie charakteryzowały się regiony brytyjskie, niderlandzkie i szwedzkie. W Regionie Wschodnim dla porównania odsetek ten wyniósł 19% i zwiększył się o 8 pkt. proc. w stosunku do roku 2006. Natomiast udział osób, które nigdy nie korzystały z komputera wyniósł w 2009 r. w Regionie Wschodnim 37%. W porównaniu do 2006 r. nastąpiło zmniejszenie się tego wskaźnika o 11 pkt. proc. Najwyższe odsetki w Unii Europejskiej odnotowano w regionach greckim Kentriki Ellada oraz rumuńskich Centru oraz Sud - Muntenia (po 61%). Najniższe odsetki wystąpiły w brytyjskim North Eastern Scotland (2%) oraz Sztokholmie (3%).

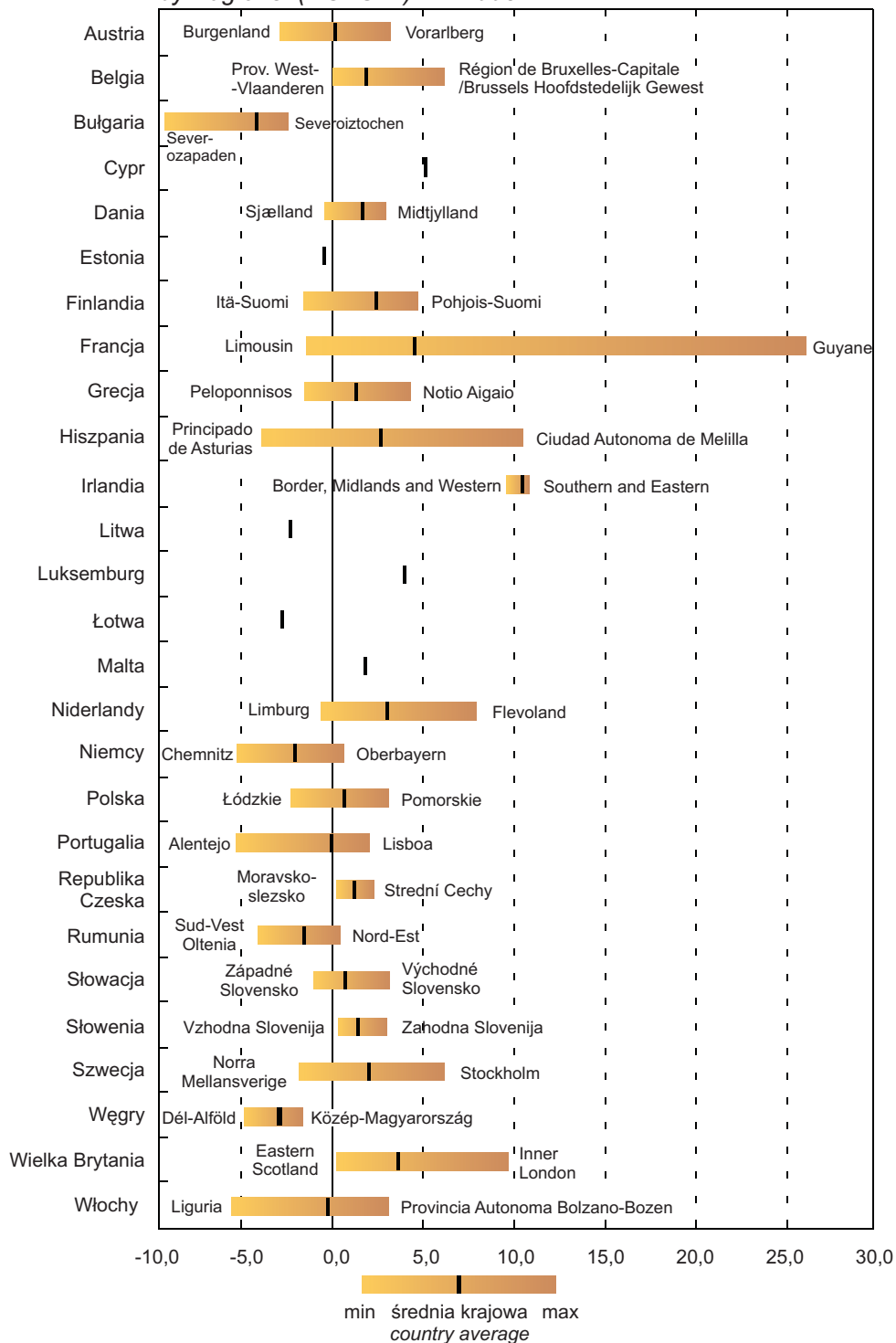
Mapa 1. Gęstość zaludnienia w 2008 r.
Population density in 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

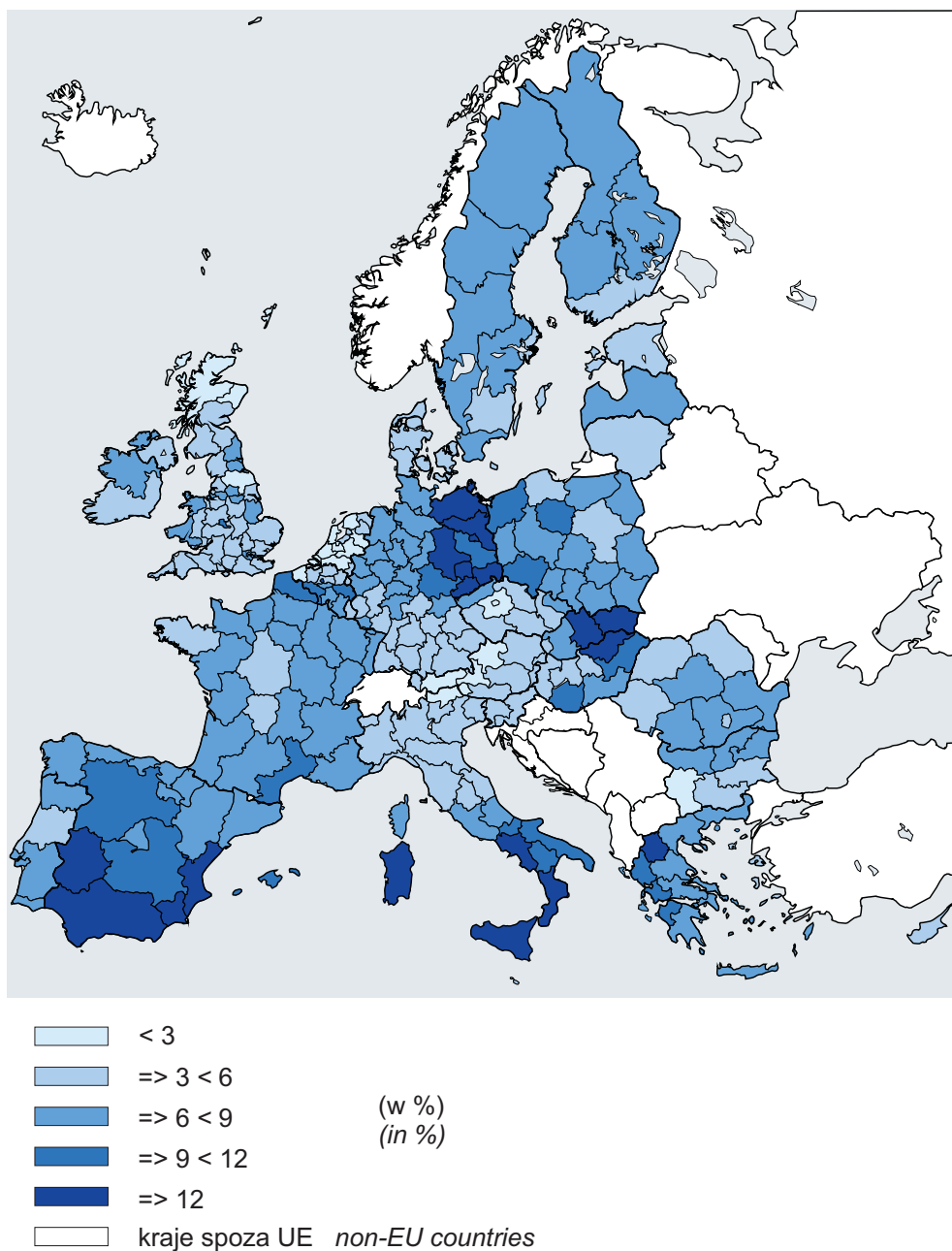
UWAGA: Ze względów technicznych na mapach nie zamieszczono regionów francuskich: Gwadelupa, Martynika, Guyene, Reunion, portugalskich: Açores, Madeira, hiszpańskich: Wyspy Kanaryjskie oraz Malty.

Wykres 1. Przyrost naturalny na 1000 ludności według regionów (NUTS 2) w 2008 r.
Natural increase rate per 1000 population by regions (NUTS 2) in 2008

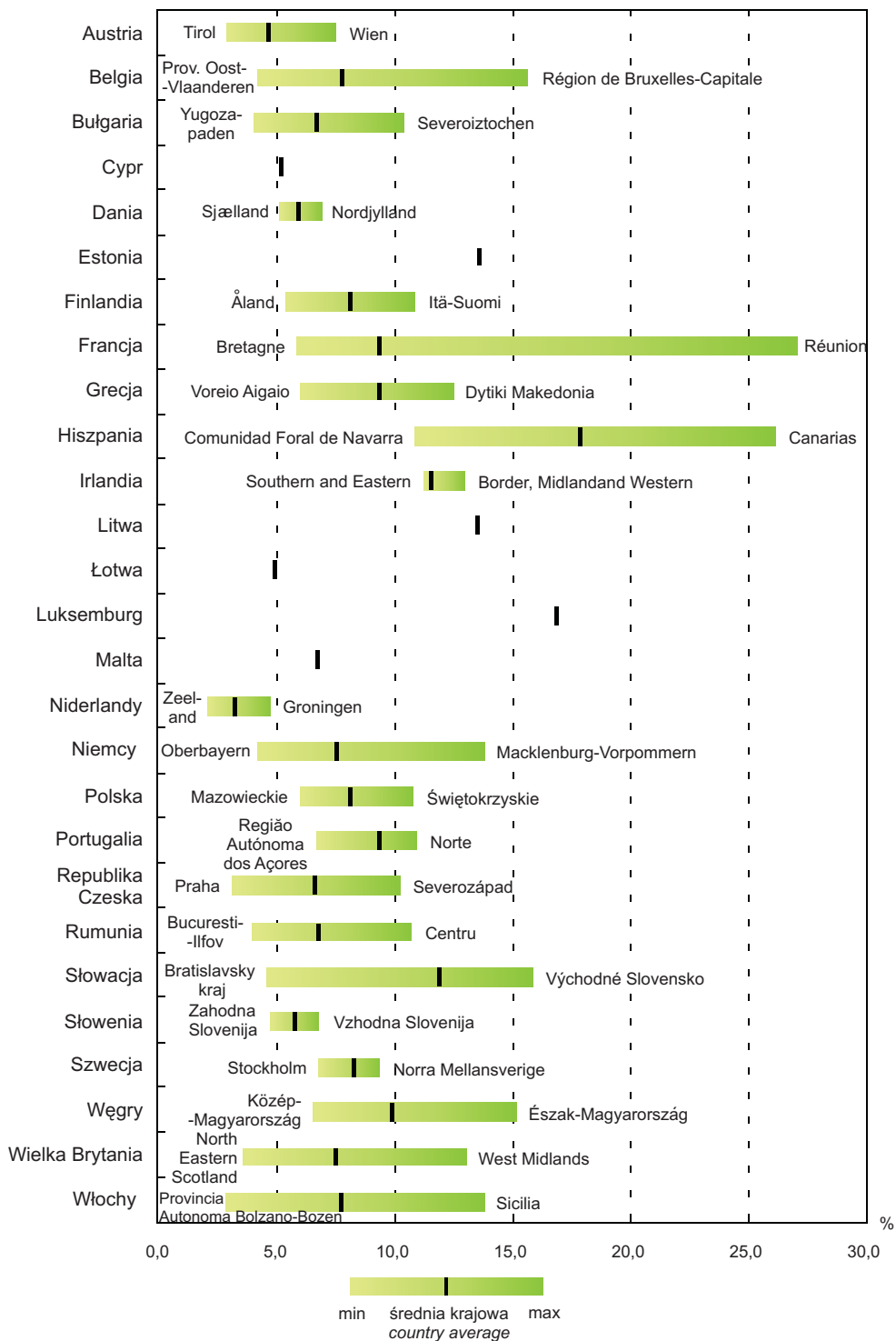
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 2. Średnioroczna stopa bezrobocia w 2009 r.
Average annual unemployment rate in 2009

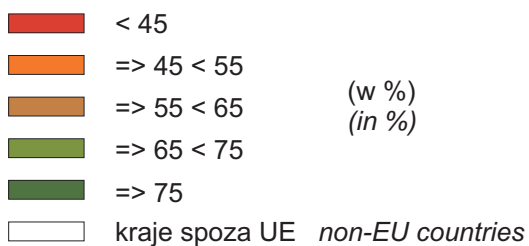
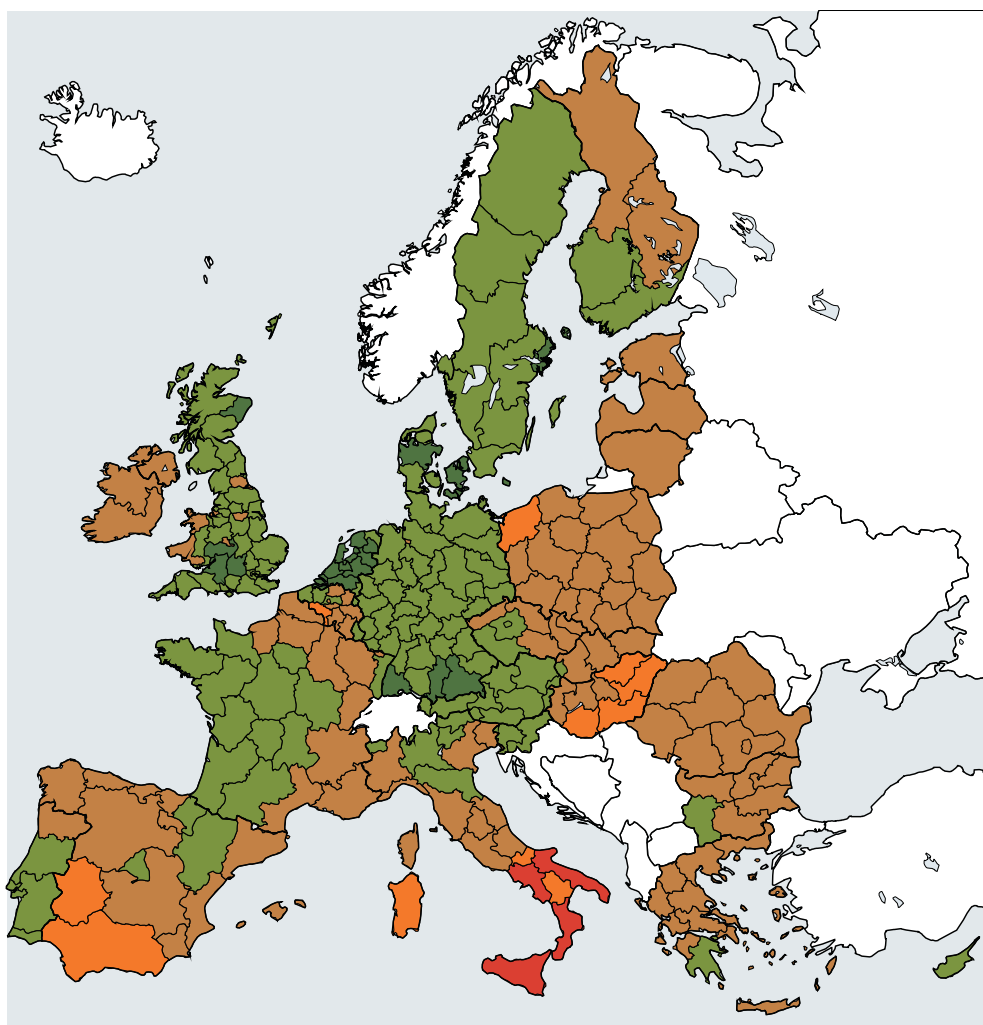
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 2. Stopa bezrobocia według regionów (NUTS 2) w 2009 r.
Unemployment rate by regions (NUTS 2) in 2009

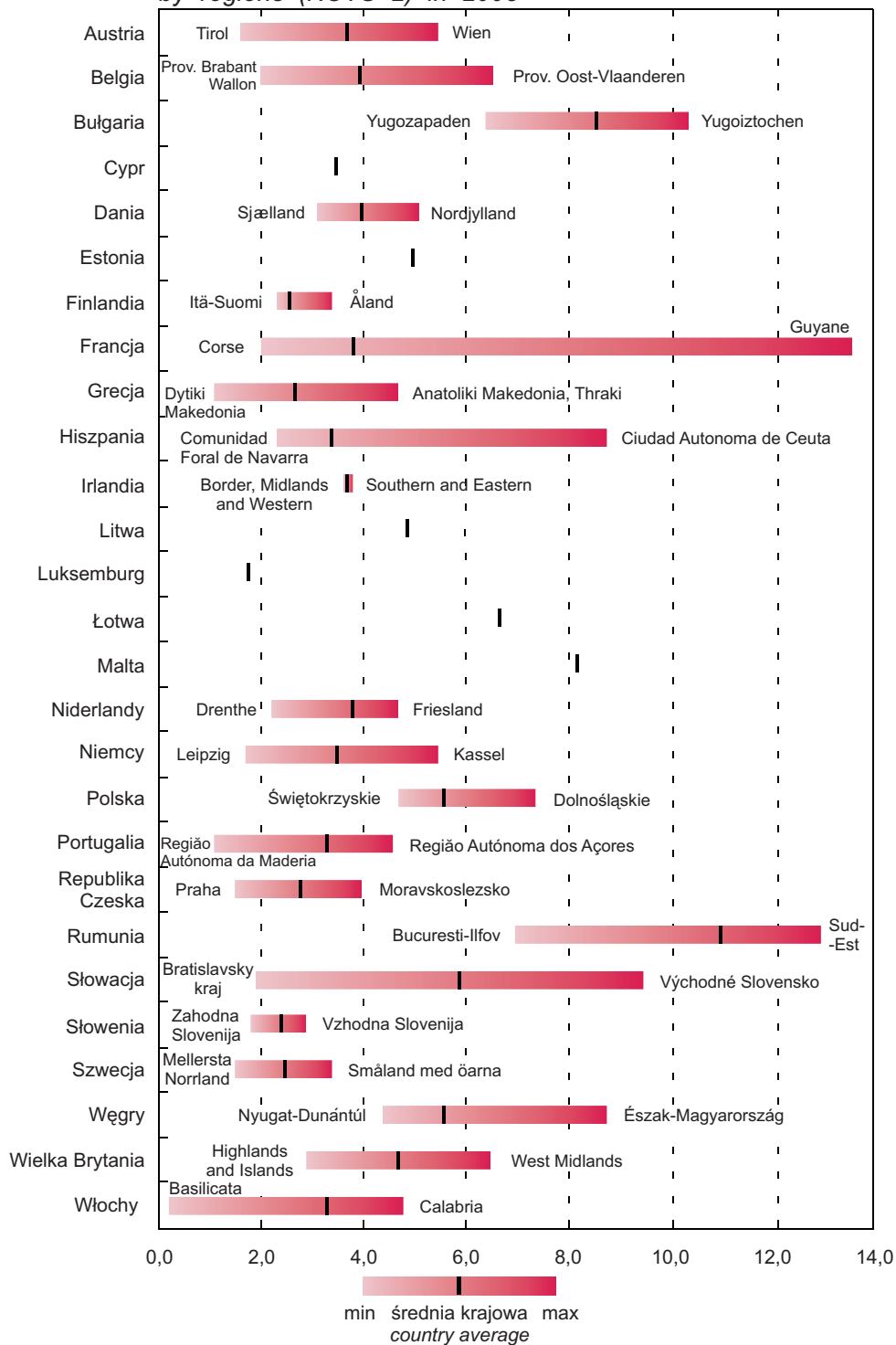
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 3. Wskaźnik zatrudnienia w grupie wiekowej 15-64 lata w 2009 r.
Employment rate of the age group 15-64 in 2009

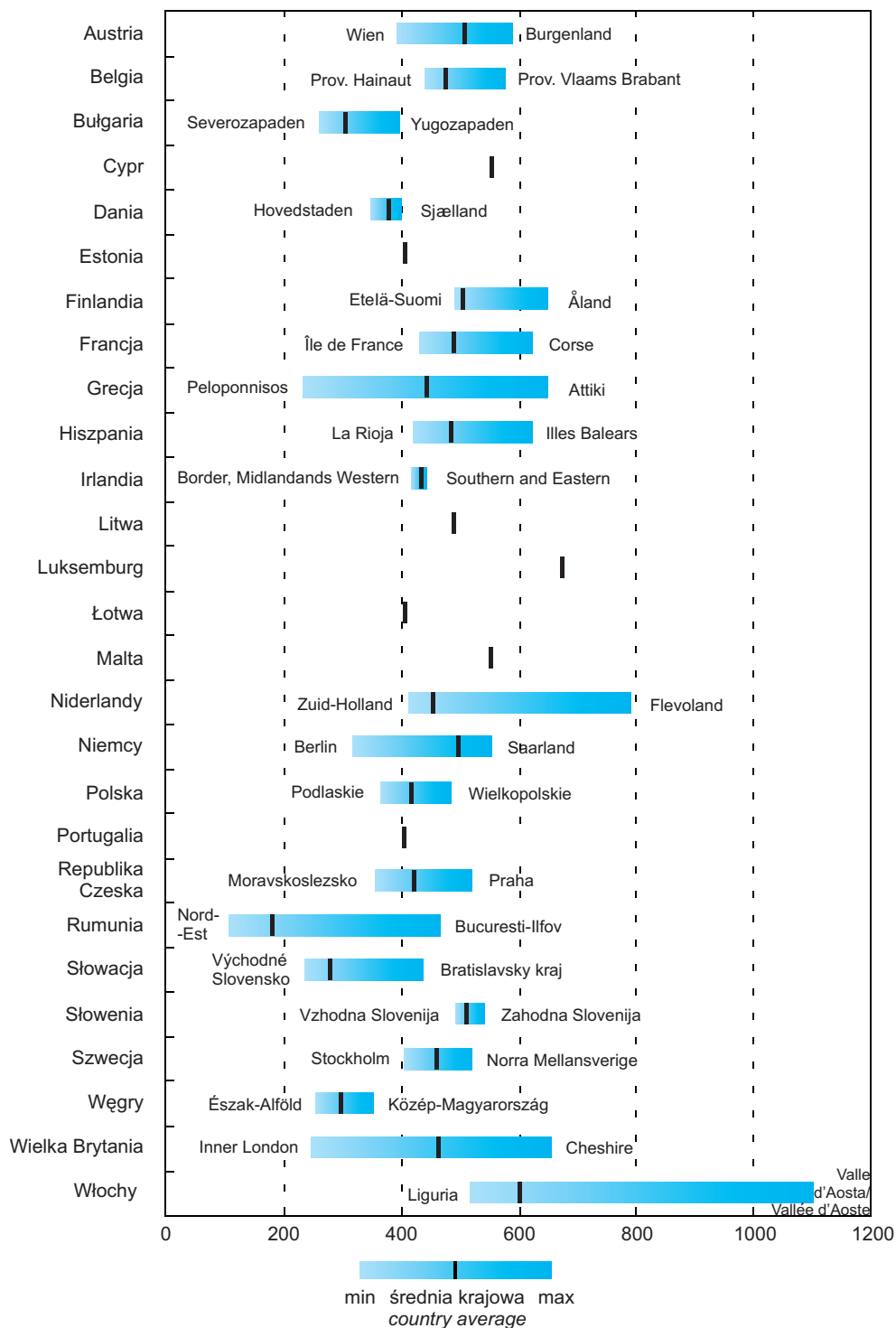
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 3. Śmiertelność niemowląt na 1000 urodzeń żywych według regionów (NUTS 2) w 2008 r.
Infant mortality rate per 1000 live births by regions (NUTS 2) in 2008

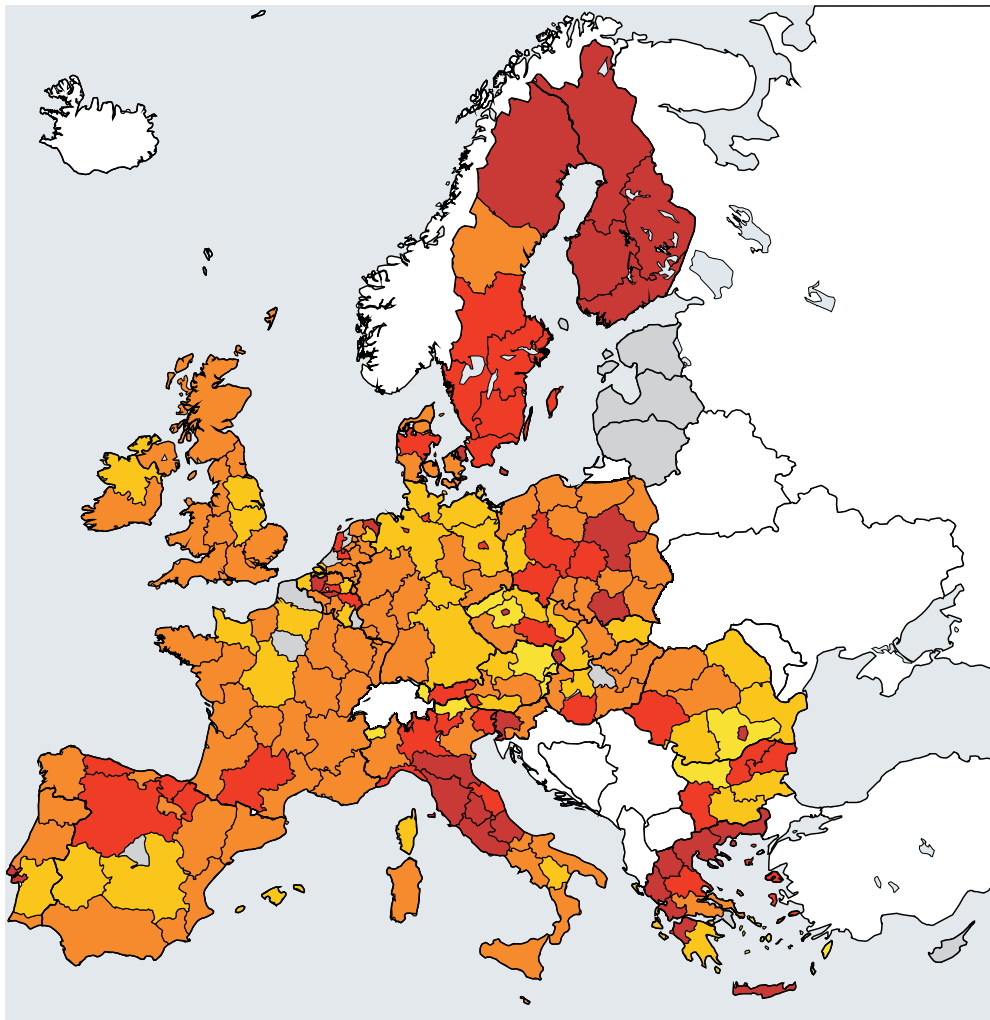
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 4. Samochody osobowe na 1000 mieszkańców w 2008 r.
Passenger cars per 1000 inhabitants in 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 4. Studenci szkół wyższych w 2008 r.
Students in tertiary education in 2008

 < 23

 => 23 < 42

 => 42 < 61

 => 61 < 80

 => 80

 brak danych *data not available*

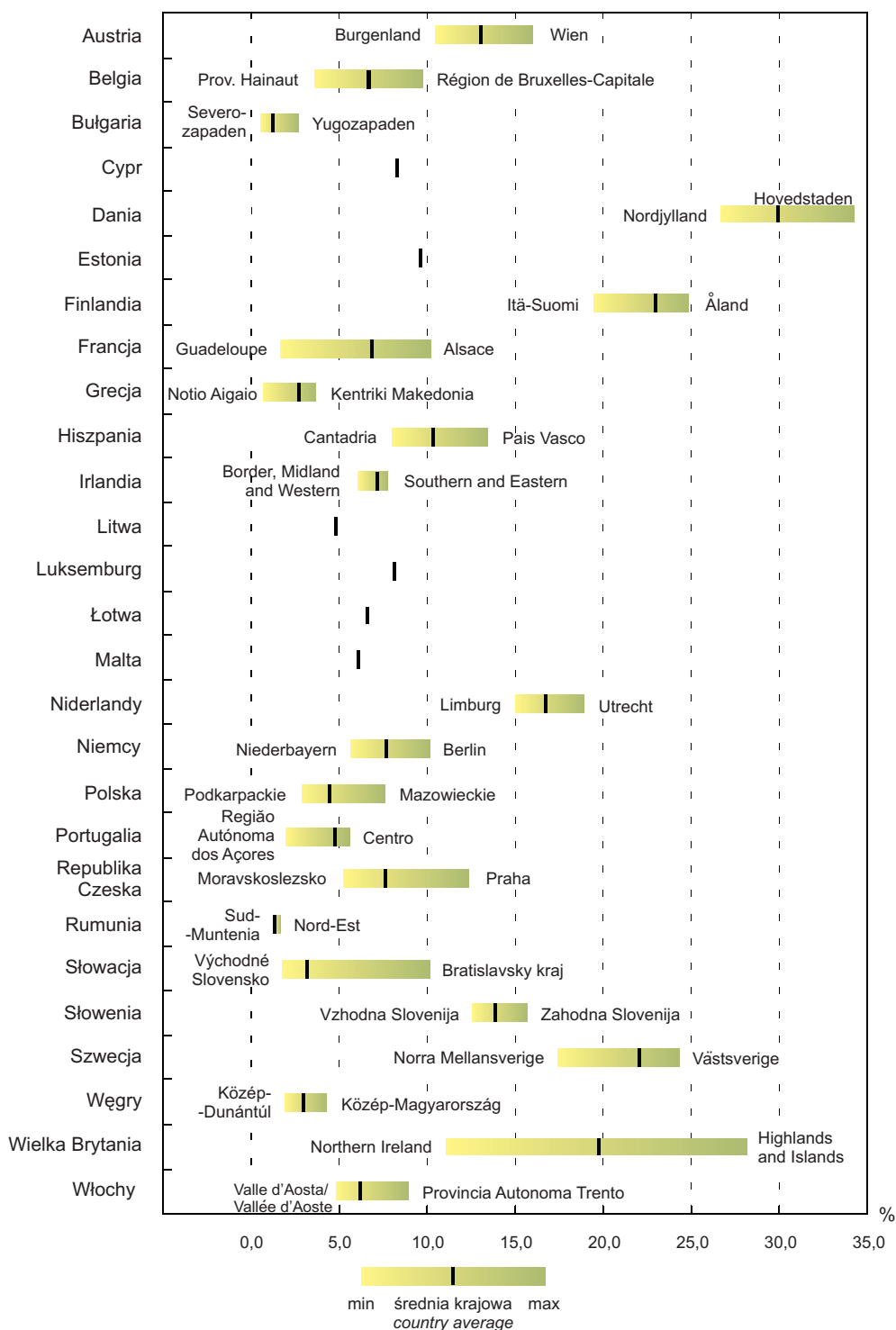
 kraje spoza UE *non-EU countries*

(w % populacji w wieku 20-24)
 (in % of the population aged 20-24)

* Niemcy, Wielka Brytania - NUTS1

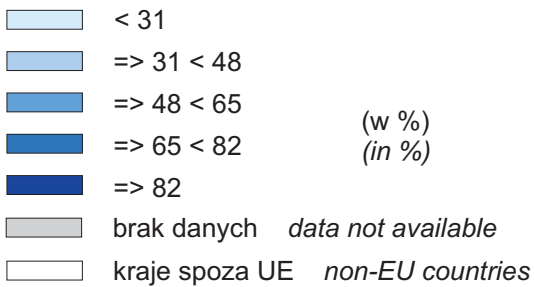
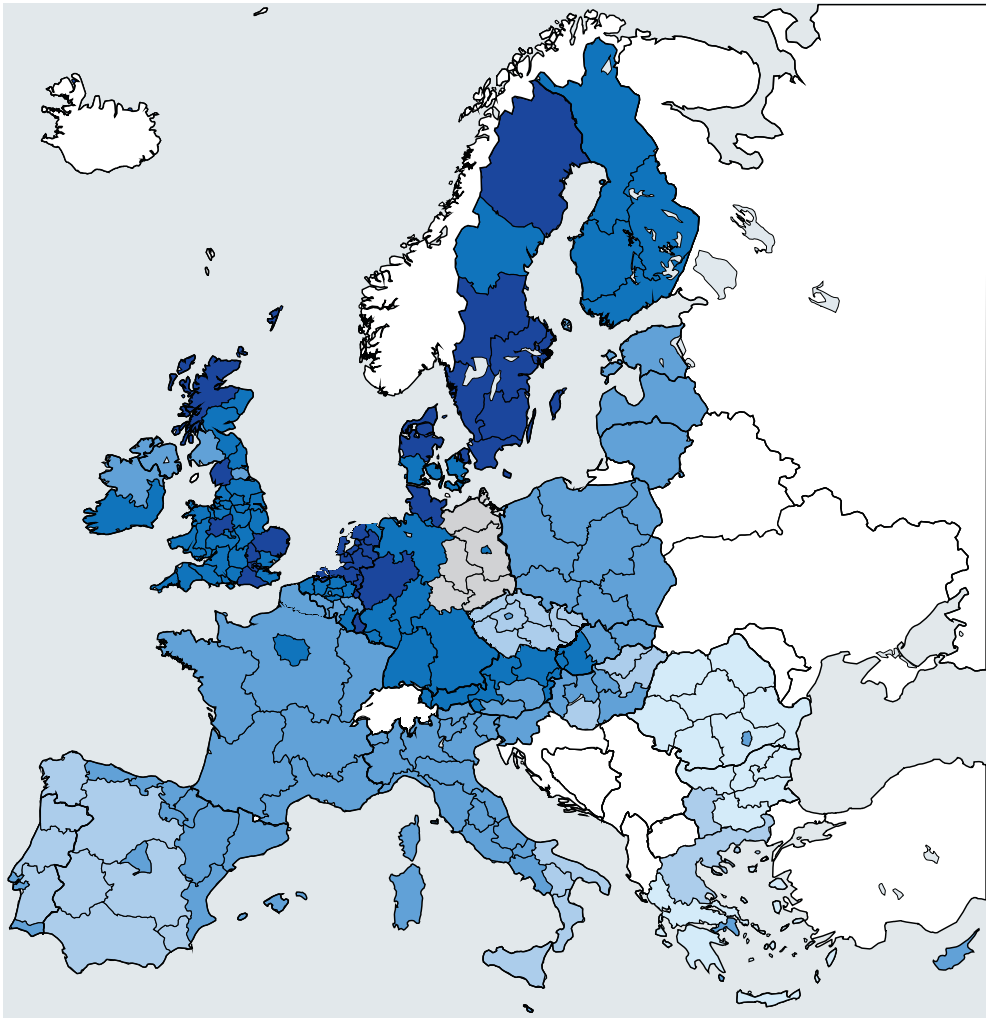
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 5. Kształcenie ustawiczne w 2008 r.
Life-long learning in 2008

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 5. Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu w 2009 r.
Households with access to the Internet in 2009

* Francja, Grecja, Łotwa, Niemcy, Polska, Słowenia - NUTS1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

2.5. Nauka i technika. Innowacyjność

Statystyka nauki i techniki to dziedzina zajmująca się ilościowym opisem zjawisk związanych z funkcjonowaniem tzw. systemów nauki i techniki. Jej rozwój stanowi jeden z ważnych elementów realizacji Strategii Lizbońskiej.

Wzrost inwestycji w działalność B+R jest ważnym środkiem zapewniającym znaczące zwiększenie konkurencyjności przemysłu regionów Unii Europejskiej. Udział nakładów na badania i rozwój w PKB w 2007 r. wahał się w regionach Unii pomiędzy 6,77% w niemieckim Braunschweig, a 0,08% w bułgarskim Severen tsentralen. Największe udziały nakładów na badania i rozwój w PKB wystąpiły w regionach niemieckich, brytyjskich oraz szwedzkich. Najniższe z kolei w regionach bułgarskich, polskich oraz greckich. W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 0,36% i w porównaniu z 2005 r. zwiększył się 0,06 pkt. proc. Podobny udział wystąpił w rumuńskim Nord-Est oraz greckim Anatoliki Makedonia, Thraki.

Kolejnym wskaźnikiem charakteryzującym rozwój działalności B+R jest udział pracowników naukowo-badawczy w zatrudnieniu ogółem. Największy udział tych osób w 2007 r. wystąpił w regionach: brytyjskim North Eastern Scotland, duńskim Hovedstaden oraz Pradze, odpowiednio: 2,77%, 2,47% i 2,08%. Najniższe udziały odnotowano we francuskim regionie Corse oraz brytyjskim Cornwall and Isles of Scilly (odpowiednio 0,03% oraz 0,07%). Na Podkarpaciu wskaźnik ten wyniósł zaledwie 0,12% i był jednym z najniższych w UE. Dodatkowo w stosunku do roku 2005 zmniejszył się o 0,03 pkt. proc.

Zasoby ludzkie zatrudnione w nauce i technice koncentrują się przeważnie w regionach stołecznych. W 2009 r. najwyższy odsetek HRTSO w ludności aktywnej zawodowo wystąpił w Pradze (50,6%),

Sztokholmie (47,4%), słowackim Bratislavský kraj (45,2%) oraz duńskim Hovedstaden (45,1%). Najmniej osób zatrudnionych było w regionach greckich, portugalskich (zamorskich) oraz rumuńskich. Najniższy udział wystąpił w greckim Notio Aigaio (10,8%). W województwie podkarpackim udział ten wyniósł 22,0% (co dało 203. pozycję wśród regionów⁴ Unii) i w porównaniu z 2005 r. udział ten wzrósł o 2,8 pkt. proc.

W 2008 r. udział zatrudnionych w wysokiej technice wahał się od 11,33% w brytyjskim Berkshire, Bucks and Oxfordshire do 0,95% w rumuńskim Sud-Vest Oltenia. W województwie podkarpackim udział zatrudnionych w wysokiej technice wyniósł 2,19% i w porównaniu z rokiem 2005 zwiększył się o 0,7 pkt. proc.

W 2007 r. w Unii Europejskiej liczba patentów w przeliczeniu na milion mieszkańców wahała się od 413,5 w Stuttgardzie (Niemcy) do 0,1 w Sud-Est (Rumunia). Województwo podkarpackie zajęło 229. pozycję wśród regionów, z liczbą patentów równą 3,5 (w 2005 r. liczba patentów na milion mieszkańców wyniosła 6,0).

Zmodyfikowana metodologia EIS zawarta w Regional Innovation Scoreboard (Regionalna Tablica Wyników w dziedzinie Innowacji) daje możliwość uwzględnienia wielowymiarowych aspektów związanych z innowacyjnością na poziomie regionalnym. Kolejna edycja RIS z roku 2009 (RIS2009)⁵ zawiera 17 wskaźników ujętych w 3 grupach: siły napędowe innowacji, aktywność przedsiębiorstw oraz wyniki. W grupach znalazły się następujące wskaźniki:

Siły napędowe innowacji

1.1.3 Ludność z wyższym wykształceniem na 100 osób w wieku 25-64,

1.1.4 Uczestniczący w kształceniu ustawicznym na 100 osób w wieku 25-64,

⁴ Na 267 regionów - dla 4 zamorskich regionów francuskich brak danych.

⁵ *Regional Innovation Scoreboard 2009*, Pro Inno Europe, Grudzień 2009.

1.2.1 Wydatki publiczne na B+R (w % PKB),

1.2.4 Odsetek gospodarstw domowych z dostępem szerokopasmowym,

Aktywność przedsiębiorstw

2.1.1 Wydatki przedsiębiorstw na B+R (w % PKB),

2.1.3 Wydatki na innowacje nie związane z B+R (w % obrotów ogółem),

2.2.1 Małe i Średnie Przedsiębiorstwa [MŚP] wprowadzające własne innowacje (w % MŚP),

2.2.2 MŚP współpracujące w zakresie innowacji z innymi przedsiębiorstwami lub instytucjami (w % MŚP),

2.3.1 Liczba patentów zgłoszonych do EPO [Europejski Urząd Patentowy] na 1 mln mieszkańców,

Wyniki (rezultaty)

3.1.1 Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje produktowe i usługowe (w % MŚP),

3.1.2 Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje marketingowe i organizacyjne (w % MŚP),

3.1.3. Innowatorzy zwiększający efektywność wykorzystania zasobów poprzez:

3.1.3a Zmniejszanie kosztów pracy (w % MŚP),

3.1.3b Zmniejszanie zużycia materiałów i energii (w % MŚP),

3.2.1 Zatrudnienie w średnio-wysokiej i wysokiej technice przetwórstwa przemysłowego (w % pracujących),

3.2.2 Zatrudnienie w usługach opartych na wiedzy (w % pracujących),

3.2.5 Sprzedaż produktów "nowych dla rynku" (w % obrotu ogółem),

3.2.6 Sprzedaż produktów "nowych dla przedsiębiorstwa" (w % obrotu ogółem).

Na podstawie syntetycznego wskaźnika Regional Innovation Index (RII) obliczonego dla 201 regionów europejskich, stworzony został

ranking grupujący regiony według ogólnego poziomu innowacji. W grupie o najwyższym poziomie innowacji znalazło się 25 regionów z Danii, Niemiec, Niderlandów, Finlandii, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii. Grupy o poziomie średniowysokim i średnim liczyły odpowiednio 66 i 31 regionów. Wśród 42 regionów o średnioniskim poziomie innowacji znalazło się 5 polskich regionów tj. mazowieckie, małopolskie, śląskie, dolnośląskie oraz pomorskie. Województwo podkarpackie razem z pozostałymi regionami znalazło się w ostatniej grupie o najniższym poziomie innowacji, z regionami z Bułgarii, Czech, Grecji, Hiszpanii, Portugalii, Rumunii oraz Słowacji.

Analiza poziomu innowacyjności dodatkowo została przeprowadzona dla każdej z grup wskaźników. Grupa *Siły napędowe innowacji* podzielona została na 5 podgrup: wysoki, średniowysoki, średni, średnioniski oraz niski poziom innowacji. Ze względu na wskaźniki z tej grupy województwo podkarpackie znalazło się wśród regionów o średnioniskim poziomie innowacji, obok regionów z Bułgarii, Czech, Niemiec, Grecji, Węgier, Irlandii, Włoch, Malty, Portugalii oraz Słowacji. Województwo zajęło jedną z ostatnich lokat zarówno wśród regionów polskich jak i europejskich. Wysokim poziomem innowacji charakteryzowały się regiony z Belgii, Niemiec, Danii, Finlandii, Niderlandów, Norwegii, Szwecji oraz Wielkiej Brytanii. Najwyższym poziomem innowacji z polskich regionów cechowało się województwo mazowieckie, które znalazło się w grupie o średnim poziomie innowacji. Pozostałe polskie regiony, łącznie z województwem podkarpackim znalazły się w grupie o średnioniskim poziomie innowacji.

Regiony z grup *Aktywność przedsiębiorstw* oraz *Wyniki* podzielone zostały natomiast na 4 podgrupy: regiony o wysokim, średniowysokim, średnioniskim oraz niskim poziomie innowacji.

Województwo podkarpackie znalazło się wśród regionów o niskim poziomie innowacji pod względem wskaźników z grupy *Aktywność przedsiębiorstw*. Należy jednak zwrócić uwagę, że w porównaniu z innymi polskimi regionami, województwo zajmuje wysokie lokaty. Wyjątek stanowią liczba patentów oraz wydatki na innowacje nie związane z pracami B+R (wysokie wartości tego wskaźnika są niekorzystne). Wysoki poziom innowacji wystąpił w regionach z Austrii, Belgii, Danii, Finlandii, Norwegii, Luksemburga oraz Wielkiej Brytanii.

W grupie wskaźników *Wyniki* wysoki poziom innowacji wystąpił w regionach z Austrii, Belgii, Czech, Estonii, Finlandii, Grecji, Luksemburga, Portugalii oraz Wielkiej Brytanii. Wśród regionów o średnioniskim poziomie innowacji znalazło się 5 polskich regionów tj. województwa: mazowieckie, śląskie, dolnośląskie, opolskie oraz pomorskie. Pozostałe polskie regiony, w tym województwo podkarpackie charakteryzowały się niskim poziomem innowacji. Woj. podkarpackie pozytywnie wyróżniało się na tle kraju pod względem wysokiej liczby przedsiębiorstw wprowadzających innowacje zarówno produktowe jak i marketingowe oraz wysokiej wartości sprzedaży produktów "nowych dla przedsiębiorstwa". Znacznie gorzej przedstawiała się natomiast liczba przedsiębiorstw, które poprzez innowacje zmniejszały zużycie materiałów i energii oraz wysokość zatrudnienia w usługach opartych na wiedzy.

Znormalizowane wskaźniki RIS2009 dla regionów w 2006 r.⁶

Uwaga. Dla wszystkich regionów Unii Europejskiej (łącznie z Norwegią) wartości wskaźników zostały przeskalowane - od minimalnej wartości 0 dla regionu o najniższej wartości wskaźnika - do maksymalnej wartości 1,0 dla regionu o najwyższej wartości wskaźnika. W tabeli przedstawiono dane dla części polskiej.

Wyszczególnienie	1.1.3 Ludność z wyż- szym wykształ- ceniem	1.1.4 Uczestni- czący w kształ- ceniu ustawi- cznym	1.2.1 Wydatki publi- czne na B+R	1.2.4 Gospo- darstwa domowe z dostę- pem szeroko- pasmow- ym	2.1.1 Wydatki przedsię- biorstw na B+R	2.1.3 Wydatki na inno- wacje nie zwią- zane z B+R
Dolnośląskie	0,38	0,35	0,37	0,31	0,33	0,62
Kujawsko-Pomorskie	0,20	0,29	0,21	0,37	0,32	0,56
Lubelskie	0,27	0,35	0,41	0,28	0,32	0,66
Lubuskie	0,28	0,27	0,23	0,33	0,22	0,50
Łódzkie	0,34	0,31	0,46	0,34	0,28	0,43
Małopolskie	0,36	0,30	0,59	0,36	0,41	0,52
Mazowieckie	0,53	0,39	0,63	0,34	0,40	0,41
Opolskie	0,25	0,27	0,21	0,31	0,20	0,57
Podkarpackie	0,24	0,23	0,19	0,28	0,36	0,64
Podlaskie	0,36	0,29	0,34	0,28	0,20	0,61
Pomorskie	0,35	0,35	0,38	0,37	0,36	0,50
Śląskie	0,35	0,34	0,33	0,36	0,30	0,57
Świętokrzyskie	0,27	0,22	0,14	0,28	0,20	0,47
Warmińsko-Mazurskie ..	0,29	0,29	0,34	0,37	0,16	0,56
Wielkopolskie	0,30	0,27	0,42	0,33	0,29	0,46
Zachodniopomorskie	0,39	0,34	0,27	0,33	0,18	0,44
Pozycja woj. podkarpa- ckiego w kraju	15.	15.	15.	13.	3.	2.

⁶ Opracowanie własne na podstawie *Regional Innovation Scoreboard 2009 - Methodology report*.

Znormalizowane wskaźniki RIS2009 dla regionów w 2006 r. (cd.)

Wyszczególnienie	2.2.2 MŚP wprowadzające innowacje we współpracy z innymi	2.3.1 Liczba patentów zgłoszonych do EPO	3.1.1 Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje produkcyjne i usługowe	3.1.2 Przedsiębiorstwa wprowadzające innowacje marketingowe i organizacyjne	3.1.3a Zmniejszenie kosztów pracy
Dolnośląskie	0,48	0,16	0,31	0,37	0,34
Kujawsko-Pomorskie	0,35	0,09	0,11	0,33	0,33
Lubelskie	0,45	0,14	0,32	0,32	0,35
Lubuskie	0,35	0,14	0,09	0,17	0,35
Łódzkie	0,26	0,12	0,13	0,20	0,30
Małopolskie	0,40	0,14	0,20	0,38	0,30
Mazowieckie	0,56	0,17	0,28	0,44	0,41
Opolskie	0,48	0,17	0,29	0,40	0,38
Podkarpackie	0,53	0,10	0,32	0,43	0,36
Podlaskie	0,51	0,13	0,29	0,37	0,55
Pomorskie	0,49	0,14	0,34	0,43	0,39
Śląskie	0,52	0,12	0,29	0,43	0,33
Świętokrzyskie	0,40	0,13	0,25	0,22	0,36
Warmińsko-Mazurskie	0,30	0,10	0,23	0,26	0,42
Wielkopolskie	0,33	0,18	0,15	0,26	0,33
Zachodniopomorskie	0,31	0,10	0,15	0,31	0,45
Pozycja woj. podkarpackiego w kraju	2.	13.	2.	2.	7.

Znormalizowane wskaźniki RIS2009 dla regionów w 2006 r. (dok.)

Wyszczególnienie	3.1.3b Zmniejszenie zużycia materiałów i energii	3.2.1 Zatrudnienie w średnio-wysokiej i wysokiej technice przetwórstwa przemysłowego	3.2.2 Zatrudnienie w usługach opartych na wiedzy	3.2.5 Sprzedaż produktów "nowych dla rynku"	3.2.6 Sprzedaż produktów "nowych dla przedsiębiorstwa"
Dolnośląskie	0,42	0,44	0,41	0,50	0,43
Kujawsko-Pomorskie	0,44	0,34	0,26	0,39	0,29
Lubelskie	0,35	0,21	0,17	0,41	0,29
Lubuskie	0,53	0,31	0,22	0,30	0,35
Łódzkie	0,39	0,32	0,33	0,41	0,31
Małopolskie	0,43	0,26	0,28	0,53	0,21
Mazowieckie	0,43	0,27	0,52	0,49	0,23
Opolskie	0,38	0,41	0,29	0,46	0,36
Podkarpackie	0,36	0,37	0,17	0,42	0,37
Podlaskie	0,48	0,21	0,20	0,36	0,14
Pomorskie	0,46	0,50	0,38	0,50	0,32
Śląskie	0,43	0,45	0,36	0,49	0,47
Świętokrzyskie	0,49	0,18	0,12	0,60	0,64
Warmińsko-Mazurskie	0,43	0,23	0,26	0,48	0,46
Wielkopolskie	0,39	0,42	0,29	0,40	0,35
Zachodniopomorskie	0,35	0,43	0,39	0,31	0,13
Pozycja woj. podkarpackiego w kraju	14.	7.	14.	9.	5.

2.6. Atrakcyjność turystyczna

Turystyka stanowi jedną z form działalności gospodarczej, w ramach której wykształciły się różnego rodzaju usługi turystyczne oferowane podróżnym, spośród których największe znaczenie mają: usługi noclegowe, gastronomiczne oraz transportowe. Stopień wykorzystania bazy noclegowej, tj. liczby miejsc noclegowych i udzielonych noclegów oraz średnia długość pobytu wyrażona w liczbie spędzonych nocy charakteryzuje potencjał turystyczny regionu. W 2009 r. pod względem liczby udzielonych noclegów w hotelach i innych obiektach hotelowych dominowały regiony francuskie, włoskie i hiszpańskie. Najwyższe wartości wystąpiły w regionach: francuskim Île de France oraz hiszpańskich: Balearach, Wyspach Kanaryjskich oraz Katalonii odpowiednio 62, 46, 45 i 41 mln udzielonych noclegów. Najniższe wartości odnotowano w autonomicznych regionach hiszpańskich Melillii oraz Ceucie - 0,1 oraz 0,2 mln udzielonych noclegów. W województwie podkarpackim udzielono 0,7 mln noclegów (251. pozycja), w porównaniu z 2005 r. jest to wzrost o 37,4%. W 2009 r. liczba miejsc noclegowych w hotelach i innych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców w regionach Unii Europejskiej wahała się od 559 w Notio Aigaiu (Grecja) do 2 miejsc w woj. opolskim. W województwie podkarpackim na 1000 mieszkańców przypadało 4 miejsca noclegowe, co lokowało region na 266. pozycji. W porównaniu z 2005 r. liczba miejsc zwiększyła się o 1, a pozycja w rankingu poprawiła się o 2 miejsca. Wyznacznikiem atrakcyjności turystycznej regionu jest również średnia liczba spędzonych przez turystów dni (nocy) w hotelach i innych obiektach hotelowych. W 2009 r. najwyższa średnia długość pobytu w regionach Unii dochodziła do 7 dni i występowała w regionach typowo turystycznych m.in. hiszpańskich i greckich w odróżnieniu do regionów stołecznych Francji oraz Włoch, które cieszyły się wysoką liczbą udzielonych noclegów, ale krótkim czasem pobytu. W województwie podkarpackim średni czas pobytu turysty wyniósł ok. 2 dni.

2.7. Regionalny produkt krajowy brutto

Średni poziom PKB na 1 mieszkańca liczony według jednostek wspólnej waluty umownej (PPS) dla Unii Europejskiej w 2008 r. wyniósł 25100 PPS. Biorąc pod uwagę podział UE na poziomie NUTS2, można zauważyć ogromną różnicę pomiędzy regionem, w którym osiągnął on najwyższą wartość a tym, w którym była ona najniższa. Najwyższy wskaźnik – 12 razy wyższy od najniższego, 343% średniej unijnej został osiągnięty w Inner London (85800 PPS). Wysokie wskaźniki odnotowano także w Luksemburgu (70000 PPS) i Brukseli (54100 PPS). Natomiast najmniejsza wartość PKB na 1 mieszkańca wystąpiła w bułgarskim regionie Severozapaden - 7100 PPS (28% średniej unijnej) oraz rumuńskim Nord-Est - 7200 PPS (29% średniej unijnej). Z polskich województw najwyżej – na 161. miejscu – uplasowało się mazowieckie (22200 PPS).

W województwie podkarpackim PKB na 1 mieszkańca wyniósł 9700 PPS (39% średniej unijnej) i w porównaniu z rokiem 2005 zwiększył się o 21,3%. Jest to wzrost większy od średniej unijnej, aczkolwiek pozycja województwa pogorszyła się w tym okresie. Nastąpił spadek z 259. pozycji na 263. – Podkarpacie wyprzedziły, województwo lubelskie oraz trzy regiony rumuńskie - Centru, Nord-Vest oraz Sud-Muntenia. Nie uwzględniając regionów z Bułgarii i Rumunii, województwo podkarpackie zajęło ostatnią pozycję w rankingu regionów państw Unii Europejskiej

PKB na 1 mieszkańca poniżej 50% średniej unijnej wystąpił w większości regionów bułgarskich, rumuńskich, polskich oraz węgierskich. Większym PKB na 1 mieszkańca (od 50% do 75% średniej unijnej) charakteryzowały się zachodnie regiony Portugalii, południowa Hiszpania, południowe Włochy (w tym Sycylia), regiony greckie, wschodnie landy niemieckie i regiony czeskie. W grupie regionów, w których PKB na 1 mieszkańca osiągnął wartość od 75% do 125% średniej unijnej

znalazły się 167 regiony m. in. z Niemiec, Francji, Hiszpanii oraz Wielkiej Brytanii. Wśród regionów o PKB powyżej 125% średniej unijnej – znalazło się 40 regionów, m.in. dużych aglomeracji miejskich, np. Londyn, Bruksela, Luksemburg, Hamburg, Île de France, Wiedeń, Sztokholm, Praga, a także regiony z północnych Włoch, południowej Irlandii, Danii oraz kilkanaście innych regionów państw wysoko rozwiniętych.

2.8. Uwarunkowania rolnicze

Rolnictwo jest działem gospodarki, który poprzez uprawę i hodowlę, dostarcza żywność w postaci produktów roślinnych oraz zwierzęcych. Na poziom rozwoju rolnictwa wpływają, zarówno warunki przyrodnicze i antropogeniczne, jak również wielkości użytków rolnych. W 2007 roku wielkość użytków rolnych w województwie podkarpackim wyniosła 713 tys. ha (82. pozycja) i było to prawie ośmiokrotnie mniej niż w regionie hiszpańskim Castilla y León, gdzie wielkość użytków była najwyższa w Unii Europejskiej i wyniosła 5,5 mln ha. Zasadniczo regiony hiszpańskie wyróżniają się na tle innych regionów pod względem wielkości użytków rolnych. Podobną wielkością użytków rolnych do województwa podkarpackiego charakteryzowały się regiony grecki Kentriki Makedonia (733 tys. ha) i portugalski Norte (695 tys. ha). W stosunku do roku 2005 wielkość użytków rolnych na Podkarpaciu wzrosła o 9,5%, co wpłynęło na poprawę pozycji o 7 miejsc w rankingu regionów. Województwo podkarpackie należy do regionów charakteryzujących się znacznym rozdrobnieniem rolnictwa.

Udział gospodarstw rolnych o użytkach rolnych poniżej 5 ha w powierzchni całkowitej użytków rolnych w regionach Unii Europejskiej w 2007 r. wahał się od 93% do 0,1%. Najwyższe udziały wystąpiły w portugalskiej Maderze - 93% oraz na Malcie - 81%. Kolejne miejsca zajęły regiony polskie małopolskie - 60% oraz podkarpackie - 56%. Zdecydowana większość regionów charakteryzowała się udziałem

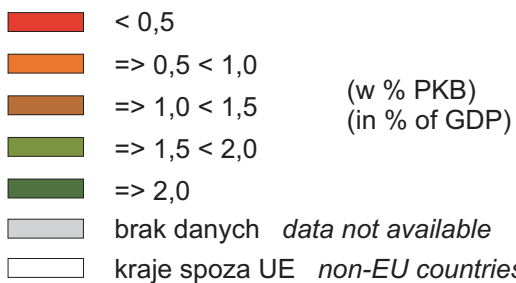
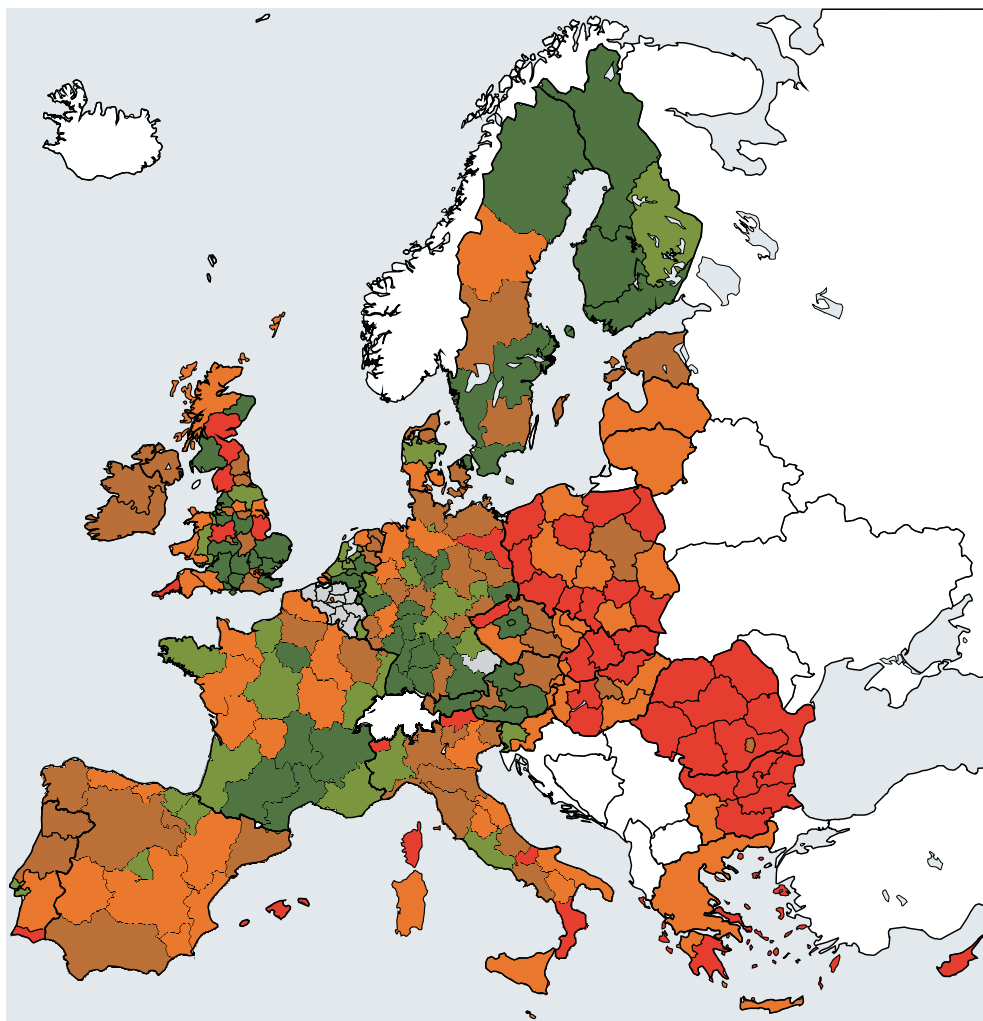
mniej niż 10%, z czego najniższe udziały wystąpiły w regionach duńskich i niemieckich (ok. 0,1% ha). W porównaniu z 2005 roku 4. pozycja województwa podkarpackiego nie zmieniła się.

W 2007 r. pod względem udziału zbóż (łącznie z ryżem) powierzchni użytków rolnych (39%), województwo podkarpackie zajęło 89. pozycję wśród regionów. Najwyższy wskaźnik wystąpił w węgierskim regionie Dél-Dunántúl i wyniósł 69%. Kolejne miejsca zajęły: bułgarski region Severoiztochen (66%) oraz województwo wielkopolskie (63%). W 2005 r. udział zbóż w użytkach rolnych w województwie podkarpackim wyniósł 44% (70. pozycja wśród regionów).

Województwo podkarpackie zajmowało w 2007 roku 10. pozycję wśród regionów pod względem udziału upraw ziemniaków w użytkach rolnych, udział ten wyniósł 7% (w 2005 r. udział wyniósł 8%, 7. pozycja). Najwyższy udział uprawy ziemniaków w użytkach rolnych odnotowano w regionach niderlandzkich Flevoland i Drenthe (odpowiednio 23% i 19%).

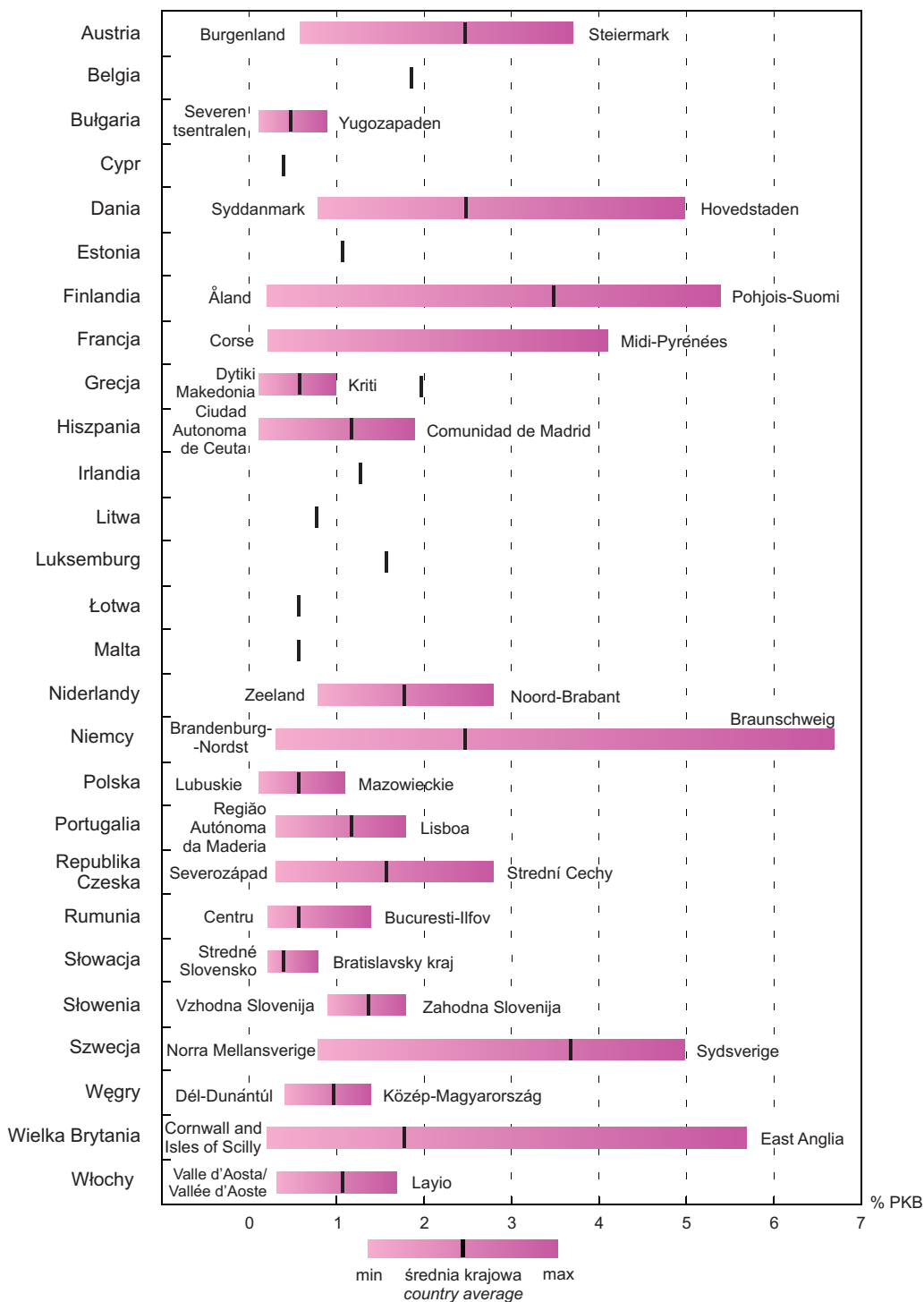
W Unii w 2007 r. najwięcej zwierząt w sztukach przeliczeniowych występowało w regionach niderlandzkich - Noord-Brabant i Limburg, odpowiednio 697 i 618 sztuk na 100 ha użytków rolnych oraz regionach belgijskich - Prov. West-Vlaanderen i Prov. Antwerpen, odpowiednio 578 i 569 sztuk na 100 ha użytków rolnych. W województwie podkarpackim zagęszczenie zwierząt gospodarskich wyniosło 54 sztuki na 100 użytków rolnych, o 3 sztuki mniej niż w roku 2005. Podkarpacie znalazło się na 180. pozycji wśród regionów w 2007 r. natomiast w 2005 r. na 177. pozycji. Najmniejsza obsada zwierząt występowała w m.in. we włoskiej Puglii oraz brytyjskim Highlands and Islands odpowiednio 18 i 20 sztuk na 100 ha użytków rolnych.

Mapa 6. Udział nakładów na badania i rozwój w PKB w 2007 r.
*Share of expenditures on research and development
in GDP in 2007*

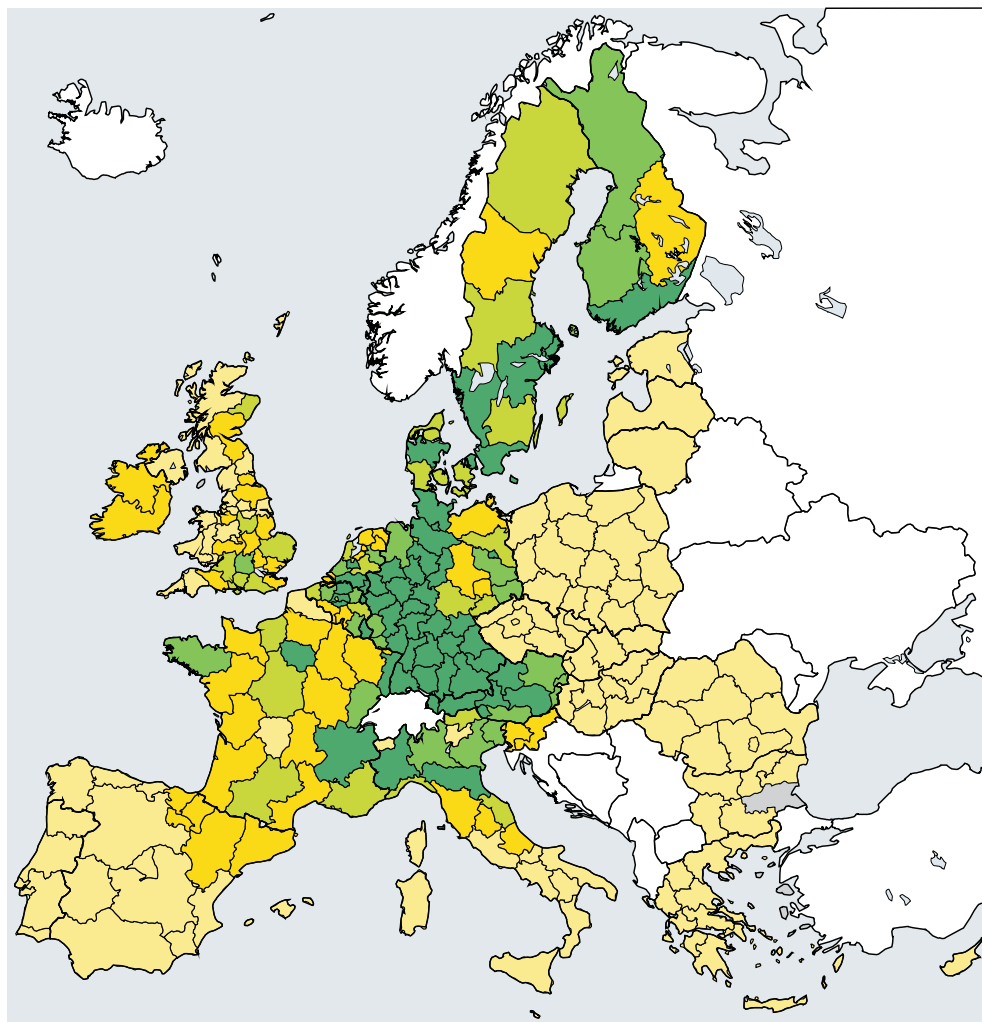
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 6. Zróżnicowanie udziału nakładów na badania i rozwój w PKB według regionów (NUTS 2) w 2007 r.
Range of share of expenditures on research and development in GDP by regions (NUTS 2) in 2007

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 7. Wnioski patentowe zgłoszone do Europejskiego Urzędu Patentowego w 2007 r.
Patent application filled at the European Patent Office in 2007

 < 25

 => 25 < 50

 => 50 < 75

 => 75 < 100

 => 100

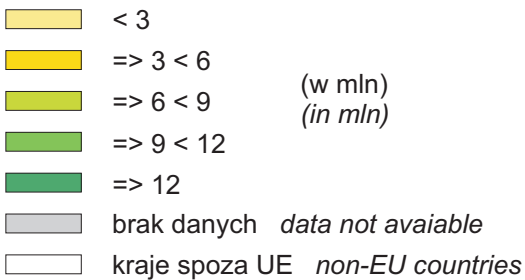
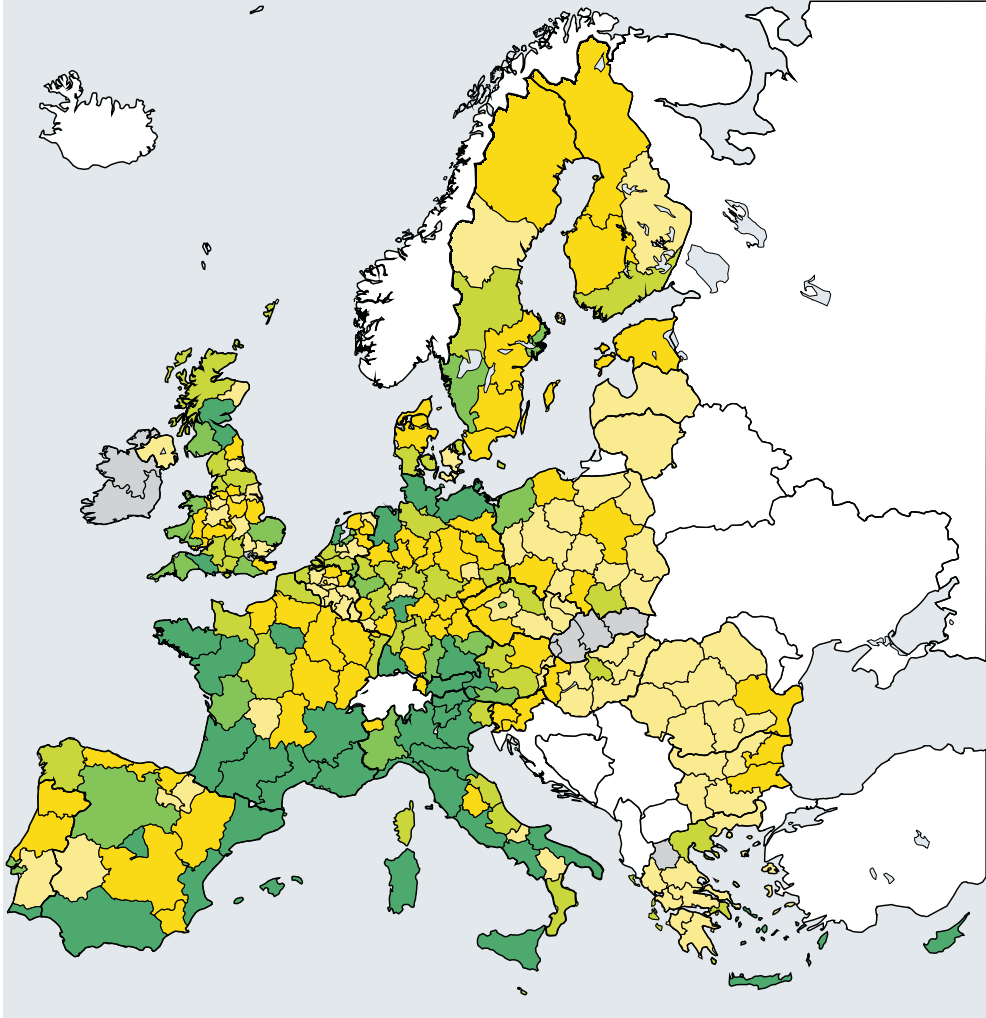
 brak danych *data not available*

 kraje spoza UE *non-EU countries*

(liczba wniosków patentowych na mln mieszkańców)
(*number of applications per million of inhabitants*)

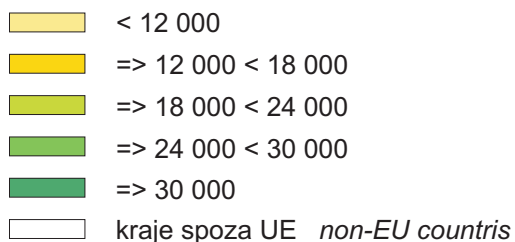
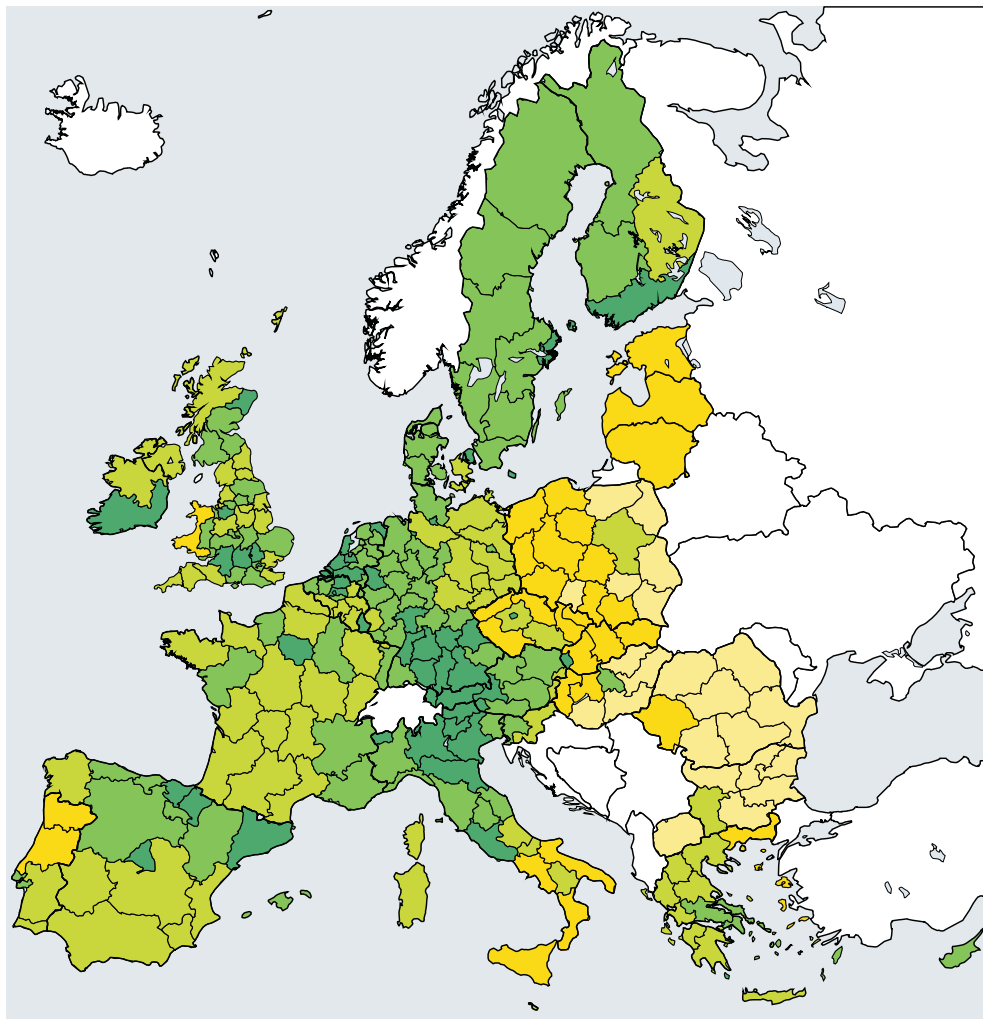
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 8. Udzielone noclegi w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w 2009 r.
Nights spent in collective tourist accommodation establishments in 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

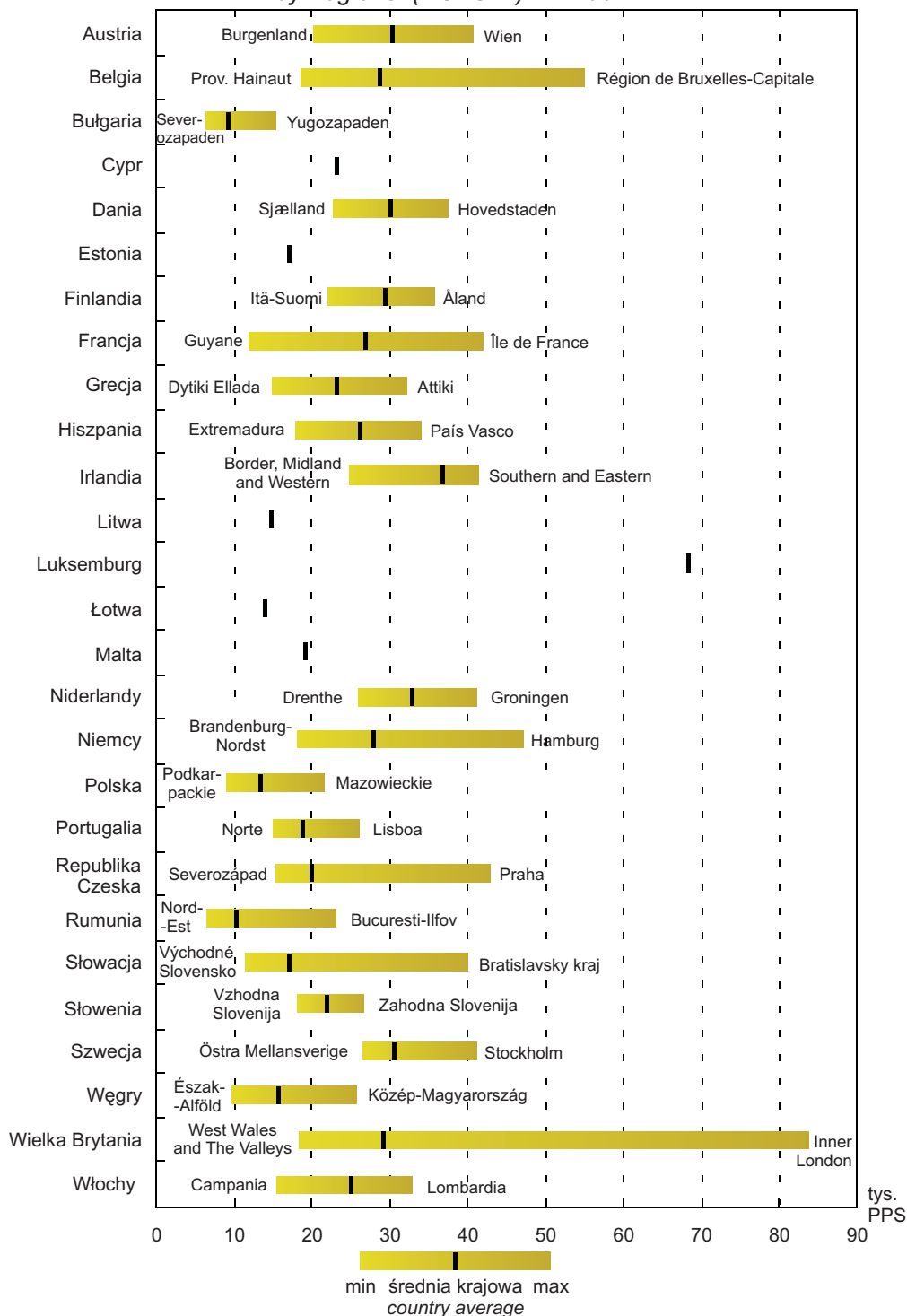
Mapa 9. Regionalny PKB (wg parytetu siły nabywczej)
na 1 mieszkańca w 2008 r.
*Regional GDP (by purchasing power parity)
per inhabitant in 2008*

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

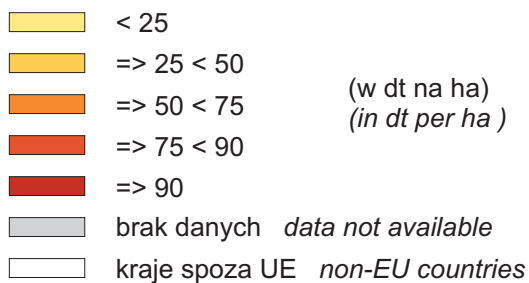
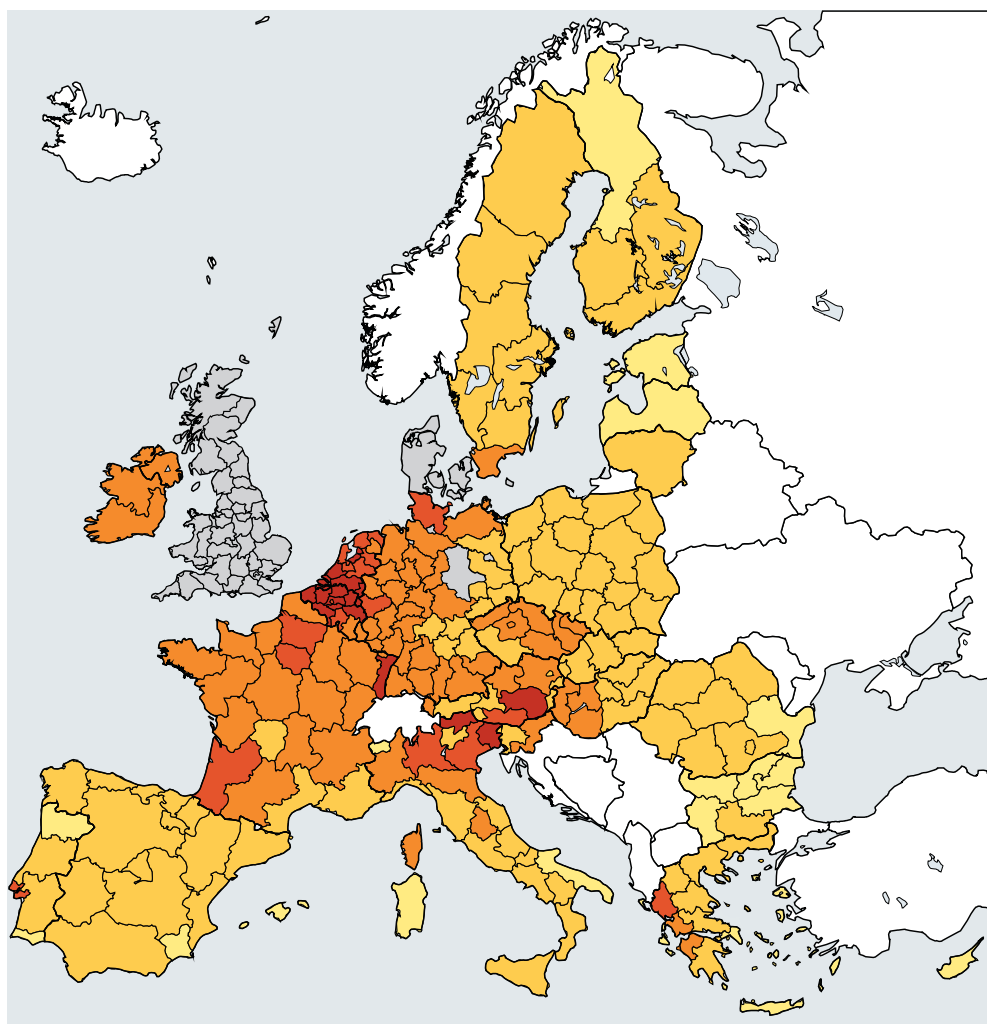
Wykres 7. Regionalny PKB (wg parytetu siły nabywczej) na 1 mieszkańca według regionalnów (NUTS 2) w 2007 r.

Regional GDP (by purchasing power parity) per inhabitant by regions (NUTS 2) in 2007

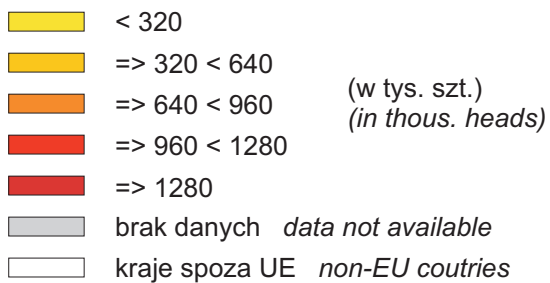
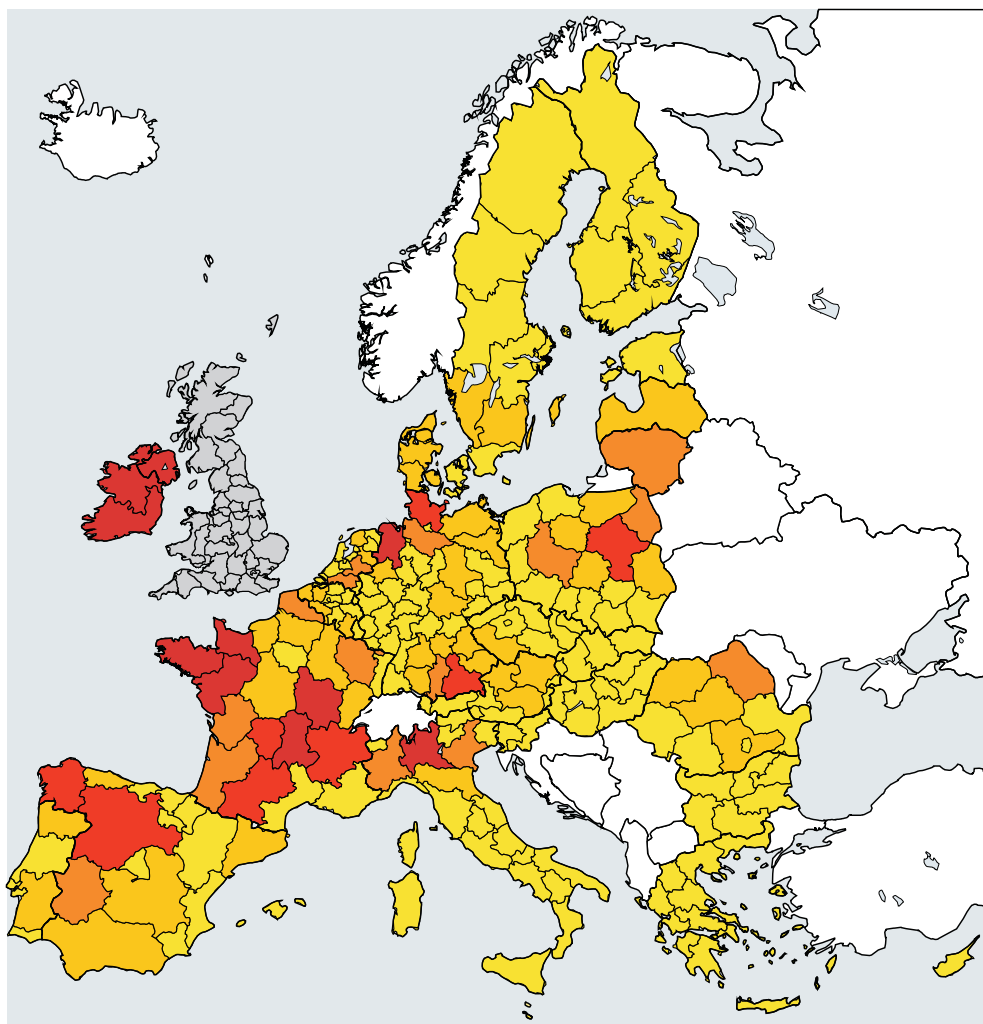
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 10. Plony zbóż (łącznie z ryżem) w 2009 r.
Cereals yields (including rice) in 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Mapa 11. Pogłowie bydła w 2009 r.
Cattle population in 2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

III. PORÓWNANIE POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO REGIONÓW

3.1. Taksonomiczny miernik rozwoju regionów

Dla porównania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych regionów Unii posłużono się wskaźnikiem syntetycznym, zbudowanym w oparciu o mierniki cząstkowe, przy wykorzystaniu taksonomicznej metody wzorca rozwoju (TMR). Właściwie dobrany zestaw cech powinien w możliwie dokładny sposób opisywać badane zjawiska, a przy tym być niezbyt liczny. Kolejnym etapem jest wykorzystanie różnego rodzaju metod statystycznych, w tym analizy korelacji i regresji w celu wyeliminowania cech, które wnoszą takie same lub bardzo podobne informacje o badanym zjawisku bądź wykazują niewielką zmienność. Zasadnicze znaczenie miała w tym przypadku dostępność porównywalnych danych statystycznych w przekroju regionalnym (NUTS2) kompletnych dla wszystkich regionów.

Ostatecznie przyjęto do badania 10 cech diagnostycznych o charakterze *stymulant*: regionalne PKB według parytetu siły nabywczej na 1 mieszkańca, przyrost naturalny na 1000 ludności, gęstość zaludnienia, stopa bezrobocia, wskaźnik zatrudnienia, zagęszczenie zwierząt, miejsca noclegowe na 1000 mieszkańców, udział studentów w ludności w wieku 20-24 lat, udział osób uczestniczących w kształceniu ustawicznym w ludności w wieku 25-64 lata, udział wydatków na badania i rozwój w PKB oraz 2 cechy o charakterze *destymulant*: śmiertelność niemowląt na 1000 urodzeń żywych i liczba zabitych w wypadkach drogowych na 1 mln mieszkańców.

W oparciu o cechy diagnostyczne, dla wszystkich regionów obliczono wartości TMR⁷, na podstawie których utworzono ranking regionów, porządkujący je ze względu na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego.

⁷ Procedura obliczeń została opisana szczegółowo w *Analizie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w 1999 r.*, Błachut B., Cierpień-Wolan M., Wojnar E. Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2000.

Zestawienie wybranych regionów według wartości taksonomicznego miernika rozwoju w latach 2005 i 2009 przedstawia się następująco:

2005			2009		
Pozy- cja	Region	TMR	Pozy- cja	Region	TMR
1	Inner London (UK)	0,408	1	Inner London (UK)	0,368
2	Bruxelles-Capitale (BE)	0,317	2	Bruxelles-Capitale (BE)	0,289
3	Outer London (UK)	0,257	3	Wien (AT)	0,244
4	Wien (AT)	0,253	4	Praha (CZ)	0,241
5	Utrecht (NL)	0,249	5	Utrecht (NL)	0,236
6	Praha (CZ)	0,236	6	Outer London (UK)	0,231
7	Noord-Brabant (NL)	0,232	7	Tirol (AT)	0,226
8	Tirol (AT)	0,230	8	Noord-Brabant (NL)	0,221
9	Île de France (FR)	0,218	9	Hovedstaden (DK)	0,216
10	Stockholm (SE)	0,215	10	Stockholm (SE)	0,208
195	Mazowieckie	0,088	152	Mazowieckie	0,103
213	Małopolskie	0,074	191	Wielkopolskie	0,083
216	Wielkopolskie	0,072	197	Małopolskie	0,078
225	Pomorskie	0,059	211	Pomorskie	0,072
239	Podlaskie	0,050	226	Śląskie	0,058
241	Lubelskie	0,047	227	Warmińsko-Mazurskie	0,057
242	Kujawsko-Pomorskie	0,047	228	Kujawsko-Pomorskie	0,055
243	Śląskie	0,047	232	Podlaskie	0,052
247	Łódzkie	0,041	233	Łódzkie	0,051
248	Podkarpackie	0,041	234	Zachodniopomorskie	0,051
250	Lubuskie	0,040	236	Dolnośląskie	0,050
251	Warmińsko-Mazurskie	0,039	240	Podkarpackie	0,047
252	Opolskie	0,038	242	Lubuskie	0,046
254	Dolnośląskie	0,034	248	Lubelskie	0,043
255	Zachodniopomorskie	0,034	249	Świętokrzyskie	0,042
256	Świętokrzyskie	0,033	251	Opolskie	0,037
261	Nord-Vest (RO)	0,015	261	Nord-Vest (RO)	0,014
262	Észak-Magyarország (HU)	0,015	262	Yugoiztochen (BG)	0,014
263	Centru (RO)	0,011	263	Dél-Alföld (HU)	0,012
264	Vest (RO)	0,005	264	Vest (RO)	0,010
265	Nord-Est (RO)	0,003	265	Yuzhen tsentralen (BG)	0,004
266	Yuzhen tsentralen (BG)	-0,005	266	Sud-Est (RO)	-0,005
267	Sud-Est (RO)	-0,005	267	Sud-Vest Oltenia (RO)	-0,010
268	Sud-Vest Oltenia (RO)	-0,020	268	Észak-Magyarország (HU)	-0,011
269	Sud - Muntenia (RO)	-0,023	269	Sud - Muntenia (RO)	-0,015
270	Severen tsentralen (BG)	-0,024	270	Severen tsentralen (BG)	-0,017
271	Severozapaden (BG)	-0,066	271	Severozapaden (BG)	-0,061

W tak przygotowanym rankingu 271 regionów, pierwsze miejsca zarówno w 2009 r. jak i 2005 r. zajęły wielkie metropolie Unii Europejskiej takie jak Inner London czy Bruxelles-Capitale. W stosunku do roku 2005 w pierwszej dziesiątce utrzymały się również regiony: Tyrol, Wiedeń, Utrecht, Praga, Outer London, Sztokholm oraz niderlandzki Noord-Brabant. Polskie województwa w 2009 r. zajęły miejsca od 152. (woj. mazowieckie) do 251. (woj. opolskie). Województwo podkarpackie uplasowało się na 240. miejscu, co stanowi poprawę pozycji w stosunku do roku 2005 o 8 miejsc. Rankingi niezmiennie zamykają trzy regiony bułgarskie Severozapaden, Severen tsentralen oraz Sud-Muntenia.

3.2. Grupowanie regionów metodą Warda

Wykorzystując metodę Warda, dokonano pogrupowania regionów na podzbiory charakteryzujące się dużym podobieństwem wewnętrznym z uwagi na przyjęte wcześniej cechy. Przyjmując wartość krytyczną na poziomie równym 10, uzyskano 7 grup:

Grupa I

Burgenland (A); Castilla-la Mancha; Mecklenburg-Vorpommern; Andaluzja; Tees Valley and Durham; Lüneburg; Sachsen-Anhalt; Thüringen; Lincolnshire; Chemnitz; Sterea Ellada; Kriti; Prov. Luxembourg (B); Sardegna; Molise; Prov. Namur; Algarve; Malta; Merseyside; Prov. Liège; Corse; Abruzzo; Picardie; Languedoc-Roussillon; Brandenburg - Südwest; *Mazowieckie*; Región de Murcia; Highlands and Islands; Dresden; Leipzig; Devon; Shropshire and Staffordshire; Nord - Pas-de-Calais; Galicia; Lorraine; Itä-Suomi; Basse-Normandie; Limousin; Franche-Comté; Poitou-Charentes; Cumbria; Lancashire; East Yorkshire and Northern Lincolnshire.

Grupa II

Prov. Hainaut; Martinique (FR); Strední Čechy; Basilicata; Cornwall and Isles of Scilly; Brandenburg - Nordost; Dytiki Makedonia; Peloponnisos; Jihozápad; Jihovýchod; Kentriki Makedonia; Extremadura; Alentejo; Ionia Nisia; Vzhodna Slovenija; West Wales and The Valleys; Severovýchod; Calabria; Sicilia; Voreio Aigaio; Puglia; Západné Slovensko; Campania; Centro (PT); Moravskoslezsko; Região Autónoma dos Açores (PT); Estonia; Thessalia; Ipeiros; Guadeloupe (FR); Yugozapaden; Severozápad; Nyugat-Dunántúl; Strední Morava; Anatoliki Makedonia, Thraki; Reunion (FR); Dytiki Ellada; Lithuania; *Dolnośląskie*; Norte; Közép-Dunántúl; *Śląskie*; Latvia; *Wielkopolskie*; *Pomorskie*.

Grupa III

Stredné Slovensko; Severozapaden; Severen tsentralen; Nord-Est; Yuzhen tsentralen; Severoiztochen; Sud-Vest Oltenia; Sud-Est; Sud - Muntenia; Yugoiztochen; *Lubelskie*; *Podkarpackie*; Guyane (FR); *Zachodniopomorskie*; *Lubuskie*; Vest; *Łódzkie*; *Małopolskie*; Východné Slovensko; *Kujawsko-Pomorskie*; *Opolskie*; Dél-Dunántúl; Centru; Dél-Alföld; *Świętokrzyskie*; Észak-Magyarország; Nord-Vest; *Podlaskie*; *Warmińsko-Mazurskie*; Észak-Alföld.

Grupa IV

Niederösterreich; Champagne-Ardenne; Schleswig-Holstein; Border, Midlands and Western; Weser-Ems; North Yorkshire; Herefordshire, Worcestershire and Warks; Derbyshire and Nottinghamshire; Castilla y León; Pohjois-Suomi; Alsace; Provence-Alpes-Côte d'Azur; Közép-Magyarország; Drenthe; South Western Scotland; Prov. Limburg (B); Região Autónoma da Madeira (PT); Principado de Asturias; Umbria; Midi-Pyrénées; Notio Aigaio; Münster; Essex; Koblenz; Dorset and Somerset; Northumberland, Tyne and Wear; Haute-Normandie; Aquitaine; Pays de la Loire; Cyprus; Trier; Bourgogne; Comunidad

Valenciana; Centre; Bretagne; Sjælland; Auvergne; Canarias (ES); Northern Ireland; Kent; Bucuresti - Ilfov; South Yorkshire; Berlin; Ciudad Autónoma de Ceuta (ES); Ciudad Autónoma de Melilla (ES); Lisboa; West Yorkshire; Greater Manchester; West Midlands; Outer London; Kärnten; Länsi-Suomi; Cantabria; Marche; Prov. Oost-Vlaanderen; Steiermark; Östra Mellansverige; Zahodna Slovenija; Arnsberg; Rheinhessen-Pfalz; Liguria; Gießen; Friesland (NL); Flevoland; Norra Mellansverige; Mellersta Norrland; Prov. West-Vlaanderen; Detmold; Nordjylland; Sydsverige; Småland med öarna; Rhône-Alpes; East Anglia; East Wales; Prov. Brabant Wallon; Braunschweig; Hannover; Freiburg; Piemonte; Gelderland; Baleary; Saarland; Leicestershire, Rutland and Northants; Overijssel; Oberfranken; Syddanmark; Toscana; La Rioja; Niederbayern; Kassel; Midtjylland; Övre Norrland; Aragón.

Grupa V

Wiedeń; Praga; Île de France; Oberbayern; Sztokholm; Groningen; Southern and Eastern; Bremen; Bratislavský kraj; Darmstadt; Berkshire, Bucks and Oxfordshire; Utrecht; North Eastern Scotland; Hovedstaden; Noord-Holland; Bruxelles-Capitale; Hamburg.

Grupa VI

Luxembourg (Grand-Duché); Inner London.

Grupa VII

Oberösterreich; Eastern Scotland; Västsverige; Unterfranken; Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste; Friuli-Venezia Giulia; Hampshire and Isle of Wight; Köln; Limburg (NL); Prov. Vlaams Brabant; Surrey, East and West Sussex; Lazio; Cataluña; Cheshire; Oberpfalz; Provincia Autonoma Trento; Schwaben; Veneto; Zeeland; Tirol; Vorarlberg; Emilia-Romagna; Gloucestershire, Wiltshire and Bristol/Bath area; Tübingen; Bedfordshire, Hertfordshire; Düsseldorf; Attiki; Salzburg; Stuttgart; Åland; Prov.

Antwerpen; Comunidad de Madrid; Zuid-Holland; Pais Vasco; Etelä-Suomi; Lombardia; Noord-Brabant; Provincia Autonoma Bolzano-Bozen; Karlsruhe; Mittelfranken; Comunidad Foral de Navarra.

Grupy charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem liczebnym - od 2 (grupa VI) do 93 regionów (grupa IV). W grupach V i VI znalazły się wielkie metropolie takie jak Inner London, Luxemburg, Ile de France, Wiedeń. Grupa VII liczyła 41 regionów a grupa I, w której znalazło się woj. mazowieckie, obok m.in. Turynii, Devon, Sardynii oraz Malty liczyła 43 regiony. W grupie II znalazły się cztery województwa: dolnośląskie, śląskie, wielkopolskie oraz pomorskie. Pozostałe polskie regiony weszły do grupy III, składającej się z 30 regionów, gdzie znalazły się przede wszystkim regiony bułgarskie, rumuńskie, słowackie oraz węgierskie.

IV. PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza wybranych wskaźników z poszczególnych zakresów tematycznych wskazuje na ogromne zróżnicowanie regionów Unii Europejskiej. Świadczą o tym duże dysproporcje w wielkości wskaźników m.in. regionalnego PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca (najwyższy wskaźnik był 12 razy większy od najniższego), stopy bezrobocia (największa różnica pomiędzy regionami wyniosła 25 pkt. proc.), udziału nakładów na badania i rozwój w % PKB (od 0,1% do 6,8%), kształcenia ustawicznego (od 0,5% do 34,3%) czy też liczbie miejsc noclegowych w hotelach i innych obiektach hotelowych na 1000 mieszkańców (od 559 do 2).

Województwo podkarpackie należy do regionów charakteryzujących się dynamicznym, ale stosunkowo niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. W badanym okresie wartość regionalnego PKB oraz wysokość dochodu do dyspozycji przypadająca na jednego mieszkańca sytuowały województwo na jednym z ostatnich miejsc w Unii, nie licząc regionów bułgarskich i rumuńskich. Należy tu jednak zaznaczyć, że w 2008 r. Podkarpacie było województwem, które odnotowało najwyższy w Polsce wzrost gospodarczy, mierzony wartością PKB, 7,3% w porównaniu z 2007 r., podczas gdy w tym czasie w kraju wyniósł on 5,1%.

Systematycznie poprawiała się sytuacja na rynku pracy. Ożywienie gospodarcze, częściowo spowodowane akcesją do UE, prowadziło do wzrostu zatrudnienia i spadku bezrobocia. Wprawdzie stopa bezrobocia była jedną z wyższych wśród regionów UE, ale obserwowano jej powolny spadek w analizowanym okresie. Odsetek bezrobotnych pozostających bez pracy powyżej 12 miesięcy był niższy niż średnia europejska i lokował województwo na wysokiej pozycji.

W nauce i technice, podstawowe wskaźniki, takie jak udział pracowników naukowo-badawczych w zatrudnieniu ogółem, nakłady na badania i rozwój w % PKB, czy liczba patentów oraz statystyka wysokiej techniki należały do najniższych w rankingu regionów. Lepiej wyglądała sytuacja pod względem dostępności i wykorzystania komputera i Internetu, która dodatkowo systematycznie poprawia się. Analizując wskaźniki pod kątem zaangażowania społeczeństwa w edukację można stwierdzić, że na Podkarpaciu, oprócz wysokiego udziału uczniów i studentów w liczbie ludności, pozostałe wskaźniki są bardzo niskie, szczególnie jeśli chodzi o udział dzieci w edukacji przedszkolnej oraz osób dorosłych w kształceniu ustawicznym. W rolnictwie, biorąc pod uwagę udział użytków rolnych w powierzchni całkowitej, województwo zajmuje wysoką lokatę wśród regionów Unii. Niskie lokaty natomiast zajmuje pod względem obsady zwierząt. Bardzo słabo na tle regionów Unii Europejskiej wypada województwo analizując wskaźniki z zakresu turystyki. Liczba miejsc noclegowych oraz udzielonych noclegów w hotelach i innych obiektach hotelowych są najniższe w Europie.

Przyspieszenie rozwoju oraz poprawa poziomu życia mieszkańców województwa podkarpackiego wymaga podnoszenia konkurencyjności regionu, przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju. Na Podkarpaciu poprawia się infrastruktura techniczna i społeczna, lepiej jest też chronione środowisko. Europejska polityka regionalna wpływa na poprawę systemu edukacji w regionie, podnoszenie kwalifikacji pracowników, a także rozwój małych przedsiębiorstw. Co ważne, województwo podkarpackie, tak jak i pozostałe polskie regiony, opierając się na projektach finansowanych przez Unię Europejską, systematycznie buduje innowacyjną gospodarkę, poprawia sytuację społeczno-gospodarczą, umacnia kapitał społeczny, dając ludziom przekonanie, że przyszłość ich regionu może zależeć od nich samych.

SUMMARY

The analysis of selected indicators from various thematic fields shows an enormous diversity of the European Union's regions. This is evidenced by large disproportions between rates, among others, regional GDP per capita (the highest rate was 12 times higher than the lowest one), the unemployment rate (the biggest difference between the regions was 25 percentage points) or the proportion of expenditure on R&D in % of GDP (from 0.1% to 6.8%), lifelong learning (from 0.5% to 34.3%) and the number of bed-places in hotels and similar establishments per 1000 population (from 559 to 2).

Podkarpackie voivodship is one of the regions characterized by dynamic but relatively low level of socio-economic development. During the study period, the level of gross domestic product and the level of disposable income per capita region were the lowest in the Union, besides the Bulgarian and Romanian regions. It should be noted, however, that in 2008 Podkarpackie voivodship recorded the highest economic growth in Poland, measured in GDP (7.3% compared to 2007), while at this time it amounted to 5.5 % in the country.

The situation on the labour market was systematically improving. The economic recovery, partly caused by the accession to the EU, led to employment growth and decrease in unemployment. Although the unemployment rate was one of the highest among regions, its slow decline could be observed during the analyzed period. The percentage of unemployed persons remaining unemployed over 12 months was lower than the European average and placed the voivodship in a high position. In science and technology, basic indicators such as participation of researchers in total employment, expenditure on R&D in % of GDP, the number of patents or high-technology statistics were among the lowest in the ranking of regions. The situation was more favorable in terms of availability and use of Internet/computer, and, additionally, it was systematically improving. An analysis of the indicators for public

involvement in education shows that in Podkarpacie, apart from the high proportion of students in the number of population, other ratios are very low, especially regarding children's participation in preschool education and adults in lifelong learning. In agriculture, in terms of share of agricultural land in total area, the voivodship ranks high among the regions of the Union, whereas in relation to livestock it ranks low. In comparison with the EU regions, the voivodship comes out very poorly in the field of tourism. The number of beds and overnight stays in hotels and other establishments is the lowest in Europe.

Acceleration in development and improvement in the quality of life of citizens of Podkarpacie requires the competitiveness of region to be raised, with the principles of sustainable development maintained at the same time. In Podkarpacie, technical and social infrastructure is developing, and the environment is also better protected. European regional policy has an influence on improving the education system in the region, raising qualifications of staff, as well as development of small businesses. What is important, Podkarpackie voivodship, as well as other Polish regions, has been consistently building innovative economy and strengthening social capital basing on projects funded by the European Union, giving people the belief that the future of their region may depend on themselves.

ANEKS. Wybrane dane o polskich regionach na tle regionów UE

Wyszczególnienie	Powierzchnia w km ² w 2008 r.	Ludność w tys. w 2009 r. (stan w dniu 1 I)	Stopa bezrobocia w % w 2009 r.	Przyrost naturalny w 2008 r.	Saldo migracji w 2008 r.	Regionalny PKB na 1 mieszkańca w 2008 r. (w PPS)
				na 1000 ludności		
Unia Europejska:						
średnia	16 251	1 842,1	8,9	1,2	2,9	25100
max	165 296	11 746,0	27,1	26,2	21,3	85800
min	13	27,5	2,1	-9,8	-7,1	7100
Dolnośląskie	19 947	2 877,1	10,1	-0,2	-0,3	13100
Kujawsko-Pomorskie	17 972	2 067,9	10,4	1,6	-0,7	15200
Lubelskie	25 122	2 161,8	9,7	-0,2	-1,8	12200
Lubuskie	13 988	1 009,0	9,6	1,8	-1,3	9800
Łódzkie	18 219	2 548,9	7,6	-2,3	-0,4	12100
Małopolskie	15 183	3 287,1	7,9	2,2	0,3	12200
Mazowieckie	35 558	5 204,5	6,0	1,1	2,0	22200
Opolskie	9 412	1 033,0	9,8	-0,6	-3,3	12000
Podkarpackie	17 845	2 099,5	10,1	1,9	-0,9	9700
Podlaskie	20 187	1 191,5	7,1	0,3	-1,3	10300
Pomorskie	18 310	2 219,5	6,4	3,6	0,3	13400
Śląskie	12 334	4 645,7	6,7	-0,2	-1,6	15200
Świętokrzyskie	11 710	1 272,8	10,8	-0,9	-1,3	11300
Warmińsko-Mazurskie	24 173	1 427,1	8,5	2,5	-1,8	10500
Wielkopolskie	29 827	3 397,6	7,5	2,9	0,3	14700
Zachodniopomorskie	22 892	1 693,0	10,4	1,1	-0,7	12800

Wybrane dane o polskich regionach na tle regionów UE (dok.)

Wyszczególnienie	Odsetek studentów w ludności w wieku 20-24 lata w 2008 r.	Odsetek ludności w wieku 25-64 z wyższym wykształceniem w 2008 r.	Użytki rolne w tys. ha w 2007 r.	Samochody osobowe na 1000 mieszkańców w 2008 r.	Udzielone noclegi w hotelach i innych obiektach hotelowych w tys. w 2009 r.	Udział nakładów na B+R w PKB w 2007 r.
Unii Europejska:						
średnia	59,0 ^a	24,1	636,5	466 ^b	5 591	1,85
max	100,0	47,7	5 471,3	1103	62 279	6,77
min	4,3	6,8	0,2	109	124	0,08
Dolnośląskie	78,1	18,0	1 007,9	419	2 468	0,45
Kujawsko-Pomorskie	51,2	13,8	1 031,1	411	820	0,25
Lubelskie	60,9	21,1	1 530,8	382	658	0,48
Lubuskie	35,6	15,6	457,3	437	674	0,15
Łódzkie	77,5	23,2	1 075,1	411	1 169	0,52
Małopolskie	81,7	18,8	661,7	409	3 924	1,02
Mazowieckie	100,0	28,7	2 029,6	485	3 910	1,10
Opolskie	47,4	15,9	552,7	446	244	0,13
Podkarpackie	42,1	18,3	712,6	372	707	0,30
Podlaskie	55,0	19,2	1 093,3	366	444	0,27
Pomorskie	58,3	16,8	733,6	426	1 869	0,52
Śląskie	54,3	17,1	404,3	408	2 264	0,34
Świętokrzyskie	58,1	20,5	559,0	394	518	0,08
Warmińsko-Mazurskie	46,7	15,9	966,1	370	1 180	0,24
Wielkopolskie	68,8	15,1	1 746,1	486	1 780	0,47
Zachodniopomorskie	60,9	16,8	916,0	384	1 885	0,17

^a W 2007 r. ^b W 2006 r.

LITERATURA

1. *Analiza rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w latach 1999-2008*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2009.
2. *Analizy regionalne jako narzędzie wspierające procesy programowania i monitorowania rozwoju regionalnego*, Przegląd regionalny nr 4, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, 2010.
3. Błachut B., Cierpiat-Wolan M., Wojnar E., *Analiza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa podkarpackiego w 1999 r.*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2000.
4. *Rozwijające się regiony - rozwijająca się Europa, Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, Komisja Europejska, Luksemburg 2007.
5. *Eurostat regional yearbook 2010*, Eurostat 2010.
6. *Nauka i technika w Polsce w 2008 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.
7. *Regional Innovation Scoreboard 2009 - Methodology report*, Pro Inno Europe, Grudzień 2009.
8. *Regional Innovation Scoreboard 2009*, Pro Inno Europe, Grudzień 2009.
9. *Regions of the European Union. A statistical portrait - 2009 edition*, Eurostat 2009.
10. Strzelecki Z. (red. naukowa), *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN Warszawa 2008
11. *Wpływ funduszy europejskich na gospodarkę polskich regionów i konwergencję z krajami UE, Raport 2010*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2010.

Akty prawne

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1166/2008 z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie badań struktury gospodarstw rolnych i badania metod produkcji rolnej.
2. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie wprowadzenia Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS). (Dz.U. Nr. 214, poz. 1573).
3. Rozporządzenie (WE) Nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 maja 2003 r. w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS).

SPIS MAP

LIST OF MAPS

Mapa 1. Gęstość zaludnienia w 2008 r.	<i>Population density in 2008</i> 43
Mapa 2. Średnioroczna stopa bezrobocia w 2009 r.	<i>Average annual unemployment rate in 2009</i> 45
Mapa 3. Wskaźnik zatrudnienia w grupie wiekowej 15-64 lata w 2009 r.	<i>Employment rate of the age group 15-64 in 2009</i> 47
Mapa 4. Studenci szkół wyższych w 2008 r.	<i>Students in tertiary education in 2008</i> 50
Mapa 5. Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu w 2009 r.	<i>Households with access to the Internet in 2009</i> 52
Mapa 6. Udział nakładów na ba- dania i rozwój w PKB w 2007 r.	<i>Share of expenditures on research and development in GDP in 2007</i> 65
Mapa 7. Wnioski patentowe zgłoszone do Europejskiego Urzędu Patentowego w 2007 r.	<i>Patent application filled at the European Patent Office in 2007</i> 67
Mapa 8. Udzielone noclegi w tury- stycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania w 2009 r.	<i>Nights spent in collective tourist accommodation establishments in 2009</i> 68
Mapa 9. Regionalny PKB (wg parytetu siły nabywczej) na 1 mieszkańca w 2008 r.	<i>Regional GDP (by purchasing power parity) per in 2008</i> 69
Mapa 10. Plony zbóż (łącznie z ryżem) w 2009 r.	<i>Cereals yields (including rice) in 2009</i> 71
Mapa 11. Pogłowie bydła w 2009 r.	<i>Cattle population in 2009</i> 72

SPIS WYKRESÓW

LIST OF CHARTS

Wykres 1. Przyrost naturalny na 1000 ludności według regionów (NUTS 2) w 2008 r.	<i>Natural increase rate per 1000 population by regions (NUTS 2) in 2008</i>	44
Wykres 2. Stopa bezrobocia według regionów (NUTS 2) w 2009 r.	<i>Unemployment rate by regions (NUTS 2) in 2009</i>	46
Wykres 3. Śmiertelność niemowląt na 1000 urodzeń żywych według regionów (NUTS 2) w 2008 r.	<i>Infant mortality rate per 1000 live births by regions (NUTS 2) in 2008</i>	48
Wykres 4. Samochody osobowe na 1000 mieszkańców w 2008 r.	<i>Passenger cars per 1000 inhabitants in 2008</i>	49
Wykres 5. Kształcenie ustawiczne w 2008 r.	<i>Life-long learning in 2008</i>	51
Wykres 6. Zróżnicowanie udziału nakładów na badania i rozwój w PKB według regionów (NUTS 2) w 2007 r.	<i>Range of share of expenditures on research and development in GDP by regions (NUTS 2) in 2007</i>	66
Wykres 7. Regionalny PKB (wg parytetu siły nabywczej) na 1 mieszkańca według regionów (NUTS 2) w 2008 r.	<i>Regional GDP (by purchasing power parity) per by regions (NUTS 2)inhabitant in 2008</i>	70